

**Kent Nüfusunun En Yoksul Kesiminin İstihdam Yapısı ve
Geçinme Yöntemleri**

Prof.Dr. Ayşe BUĞRA KAVALA
Prof.Dr. Çağlar KEYDER

ŞUBAT 2008
İSTANBUL

ÖNSÖZ

Türkiye’de, farklı konumlardaki kentler bağlamında, yoksul kesimin gerek işgücü piyasası ile ilişkilene biçimini, gerekse emek geliri dışındaki geçim kaynaklarının niteliğini anlamayı ve böylece en yoksul kesimin istihdam yapısı ile geçinme yöntemleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma projesi, TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

Tablo Listesi.....	iv
Özet.....	vi
Abstract.....	vii
Giriş.....	1
I. Türkiye Geneline Yoksulluk ve Yoksulluk-İstihdam İlişkisi.....	3
1.1. Hane Yapısı.....	3
1.2. Yoksul Hanelerin Gelir Düzeyi.....	4
1.3. İstihdam Kalıpları ve Sosyal Güvenlik.....	5
1.4. Yoksul Haneler Arasındaki Farklılaşma.....	7
II. Yerel Düzeyde Yoksulluk ve Yoksulluk-İstihdam İlişkisinin Tezahürleri.....	10
2.1. Anket Sonuçları: Yerel Düzeydeki Eğilimler, Karşılaştırmalar.....	10
2.2. Yüzyüze Görüşmelere Dayanan Gözlemler.....	13
Sonuç.....	21
Tablolar.....	25
Referanslar.....	45

TABLÖLAR

Tablo 1 - 2000 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Örnekleme Kentlerinin Nüfus Büyüklükleri ve Yıllık Nüfus Artış Oranları

Tablo 2a – Hane Yapısı – Örnekleme Genelî

Tablo 2b – Hane Yapısı – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 3 – Haneye Bir Ayda Giren Toplam Para – Örnekleme Genelî

Tablo 4a – Ailenin Gelir Tipi – Örnekleme Genelî

Tablo 4b – Ailenin Gelir Tipi – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 5a - Kamu Transfer Gelirlerinden Yararlanma Durumu - Örnekleme Genelî

Tablo 5b - Kamu Transfer Gelirlerinden Yararlanma Durumu – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 6 – 50 Yaş Üzeri ve 65 Yaş Üzeri Emekli Maaşı Alanlar (65 Yaş Maaşı Dahil) – Örnekleme Genelî

Tablo 7 – Hanelerin Çalışan ve İş Arayan Sayılarına Göre Dağılımı – Örnekleme Genelî

Tablo 8a – İstihdam Oranları (15-64 yaş) – Örnekleme Genelî

Tablo 8b – İstihdam Oranları (15-64 yaş) – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 9a – Çalışanların Yaptıkları İşler – Kişilerde – Genel Örnekleme

Tablo 9b – Çalışanların Yaptıkları İşler – Kişilerde – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 10 – Çalışanların İşyerinin Türü – kişilerde – Örnekleme Genelî

Tablo 11a – Çalışanların Bağlı Oldukları Sosyal Güvelik Kurumu – Kişilerde – Örnekleme Genelî

Tablo 11b – Çalışanların Bağlı Oldukları Sosyal Güvelik Kurumu – Kişilerde – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 12a – Yeşil Kart Sahipliği (Hanelerde ve Kişilerde) – Örnekleme Genelî

Tablo 12b – Yeşil Kart Sahipliği (Hanelerde ve Kişilerde) – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 13 - Çeşitli değişkenlere göre kent değerlerinin örnekleme genel ortalamasının üzerinde (+) veya altında (-) olması

Tablo 14 – Örnekleme Kentlerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine, Çalışan Geliri Olmayan Hane Oranına ve Düzenli Geliri Olmayan Hane Oranına Göre Sıralanışı

Tablo 15a – Oturulan Kente Nereden Gelindiği – Geline Yerin Bölgesine Göre – Örnekleme Geneli

Tablo 15b – Oturulan Kente Nereden Gelindiği – Geline Yerin Bölgesine Göre – Medyan Altı Örnekleme

Tablo 16 – Oturulan Kente Nereden Gelindiği – Geline Yerleşim Biriminin Niteliğine Göre – Örnekleme Geneli

KUTULAR

Kutu 1: Genç Erkekler Çalışsın.....	15
Kutu 2: İş Var Ama.....	15
Kutu 3: Fabrika Kızı.....	17
Kutu 4: Bize İş De Yok Yardım Da.....	18
Kutu 5: Çamur ve Çöp.....	19
Kutu 6: 25 Kuruşluk Salça, 50 Kuruşluk Sıvı Yağ.....	20

ÖZET

İstihdam olanaklarının azaldığı gözlenen bir dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerin büyüyen kentlerinde, işgücü piyasası ile ilişkisi giderek zayıflayan yoksul bir kesimin ortaya çıktığı sıkça ifade edilen bir gözlemdir. Ayrıca, yeni dünya ekonomisinden kaynaklanan coğrafi kutuplaşmalar sebebiyle bazı bölgelerin ve kentlerin yeni oluşan istihdam olanaklarından pay alamaması da söz konusudur. Bu gözlemler çerçevesinde biçimlenen araştırma projemiz, Türkiye’de, farklı konumlardaki kentler bağlamında, yoksul kesimin istihdam yapısını ve geçim yöntemlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma projesi, kentlerin en yoksul mahallelerinde yaşayan kesimin gerek işgücü piyasası ile ilişkilene biçimini (ve bu yolla istihdamdan kaynaklanan gelirini), gerekse emek geliri dışındaki geçim kaynaklarının niteliğini anlamayı ve böylece en yoksul kesimin istihdam yapısı ile geçim yöntemleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Projenin amacı iki aşamada özetlenebilir. İlk olarak, enformel nitelikli, süreklilik arz etmeyen ve güvencesiz bir istihdam yapısına sahip olduğunu bildiğimiz yoksul kesimdeki insanların ulaşabildikleri, emek geliri kaynaklarını da içeren, geçim yöntemlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. İkinci olarak ise, içinde oturulan kentin niteliğine göre yoksulluk profilinin ne şekilde değiştiği irdelenmektedir. Araştırmada, nüfus büyüklüğü ve nüfus artış hızı açısından farklılık gösteren kentler için ayrıştırılmış sonuçlar çıkarılması hedeflenmiş ve bu kapsamda, alan çalışması uygulanacak kentler olarak İstanbul ve şu 8 kent seçilmiştir: Erzurum, Lüleburgaz, Konya, Mersin, Muş, Salihli, Samsun, Zile. Bu kentlerin, çeşitli ölçütlere dayanarak tespit edilen, mahallelerinde yaşayan yoksul kesime ulaşılmış ve yoksul hanelerin ne tür ve hangi süre ile işgücü piyasasına girebildikleri ile işgücü piyasası dışında ulaşılabilen geçim kaynakları hakkında bilgi alınmaya çalışılmıştır. Bu yöntemle ortaya çıkan tablonun farklı kent ortamlarında nasıl bir değişiklik gösterdiği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: istihdamın yapısı, enformel istihdam, kentsel büyüme, sosyal dışlanma, yeni yoksulluk, yoksulluğun mekansal boyutu

ABSTRACT

In a global world, where fewer jobs are becoming available in the emerging cities of the developing countries, there is a growing number of poor people being excluded from the labour market. Along with geographical polarization, employment prospects diminish in many regions and cities. Our research project intends to explore the employment structure and income generation sources of the “poorest” strata in different urban environments.

Hence, the research aims to uncover the nature of the relationship of the “poorest” segment of the urban population with employment and the labour market, and attempts to gain a better understanding of the other means whereby these households maintain their livelihood. In addition, the research attempts to draw this picture in various cities with different population levels, and growth rates, which are assumed to provide different environments from the point of view of employment opportunities. Thus, we conducted the fieldwork in İstanbul and the following eight cities: Erzurum, Lüleburgaz, Konya, Mersin, Muş, Salihli, Samsun, Zile. We tried to reach the households in the poorest neighbourhoods of the selected cities; and through questionnaires and in-depth interviews, we collected information on the nature and duration of the employment that household members have had access to, and other sources of income generation. We attempted to understand this picture in different urban environment.

Keywords: employment structure, informal work, urban growth, social exclusion, new poverty, the spatial dimension of poverty

GİRİŞ

Bu çalışma, Türkiye'nin farklı kentlerinde yaşayan yoksul kesimin bir profilini çıkarmak, özellikle de bu kesimin çalışma koşullarıyla ilgili genel bir tablo oluşturmak amacıyla yürütüldü. Araştırmanın temel varsayımlarından biri, yoksulluğa yol açan ve yoksulluğun ortaya çıkış ve yaşanış biçimini etkileyen unsurların, insanların ulaşabildikleri (veya ulaşmadıkları) istihdam olanaklarının niteliğiyle ilgili olduğuydu. İkinci varsayım ise, bu olanakların, dolayısıyla yoksullukla istihdam arasındaki ilişkinin, farklı kentlerin özelliklerine bağlı olarak farklı bir nitelik kazanacağıyla, dolayısıyla sosyal politika önlemlerinin bu farklılıkları dikkate alacak şekilde, yerel sorunlara duyarlı biçimde geliştirilmelerinin önemli olacağı doğrultusundaydı. Bu düşüncenin temelinde içinde bulunduğumuz ekonomik ve toplumsal koşulların ülke ölçeğinde türdeşliklere son vermiş olduğu saptaması yatıyor. Bu iki varsayım çerçevesinde, ülke genelinde geçerli olan sonuçların yanı sıra, yerel unsurlara bağlı olarak ortaya çıkan, farklı ölçeklerde geçerli sonuçlara ulaşmayı amaçladık. Yerel farklılıkları dikkate almak için, büyük ve hızlı büyüyen kentlerdeki durumla küçük ve yavaş büyüyen kentlerdeki durumu karşılaştırmaya yönelik bir yöntem izledik.

Araştırmanın yer aldığı kentler bu amaç doğrultusunda, hem Türkiye geneli hakkında bilgi verebilecek hem de farklılıkları açısından anlamlı olabilecek şekilde, nüfusu 50.000'den fazla kentler arasından seçildi. Türkiye'nin nüfusu 50.000'den fazla olan 128 kenti, 4 ayrı gruba ayrıldı:

Grup 1: İstanbul

Grup 2: Nüfusu 500.000 – 10.000.000 arasındaki kentler

Grup 3: Nüfusu 108.000 – 500.000 arasındaki kentler

Grup 4: Nüfusu 50.000 – 108.000 arasındaki kentler

Daha sonra, Grup 2, 3 ve 4'teki kentler, 1990-2000 yılları arasındaki nüfus artış hızlarına göre (yüksek, ortalama ve düşük nüfus artış hızı) sıralandı. Bu grupların içinde, kentlerin coğrafi dağılımını da göz önüne alacak şekilde, nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının üstünde ve altında olan toplam 8 kent seçildi (seçime dayanak oluşturan veriler için, bkz. Tablo 1). İstanbul'da ve bu 8 kentte toplam 1800 yoksul hanede anketler gerçekleştirildi.

Anket çalışmalarının yapıldığı mahalleler üç ölçüte dayanarak seçildi:

1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Müdürlükleri ve Belediyelerden, yardım verdikleri mahalleleri en yoksuldan en az yoksul olana doğru beş kategoride sınıflayan birer liste istendi;
2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Müdürlükleri ve Belediyelerden, kendi görüşlerine göre yoksul mahalleri en yoksuldan en az yoksul olana doğru beş kategoride sınıflayan bir liste daha istendi;
3. Bu şekilde en yoksul kategoriden seçilen mahallelerde anket yapılacak hanelerin bulunduğu sokaklar, kentteki emlak fiyatları dikkate alınarak belirlendi ve anketler bu sokaklarda rasgele örnekleme yöntemiyle seçilen hanelerde gerçekleştirildi.

Aşağıda vereceğimiz rakamlar anlatılan yöntemlerle oluşturulan örneklem kapsamına giren hanelere ilişkin. Bu nedenle de Türkiye’deki kent yoksullarını temsil ettiklerini söyleyemeyiz. Yahut da tüm nüfusun gelir açısından en alt yüzde 10 veya 20’sini anlattığını iddia etmemize imkan yok. Yine de genelde “yoksul mahallelerde yaşayan” insanların raslantısal bir örnekleme ulaştığımızı düşünüyoruz. Bu örnekleme giren hane ve kişilerin bir kısmının “yoksul” mahallelerde oturan fakat yoksul olmayan nüfus olduğunu düşünmemiz mümkün. Bu nedenle de araştırma bulgularını örneklemin içindeki hanelerdeki gelir dağılımını göz önüne alarak, medyanın (herhangi bir değişken ekseninde bulunan değerlerin nüfusu ikiye bölen ortanca noktası) altı ve üstü diye iki bölüme ayırdık. Medyan altı hanelerdeki bulguları ayrı bir kategori olarak vererek yoksulluğu konusunda şüphemiz olmayan bir kent nüfusunun özelliklerini de irdelemeye imkan bulduk.

Anket çalışmasının yanı sıra, seçilen kentlerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf Müdürlükleri, Belediyeler ve muhtarlıklarda, bazen de yerel sanayi ve ticaret odalarındaki ilgililerle yapılan açık uçlu, yüzyüze görüşmeleri içeren saha araştırmaları yapıldı (bkz. Ek 1: Görüşme Yapılan Kurumlar Listesi). Bu araştırmaların anket çalışmalarını niteliksel verilerle tamamlamak ve yorumlamak açısından çok yararlı olduklarını söyleyebiliriz.

Bu raporda araştırma sonuçları üç bölüm halinde sunulacak. İlk bölümde Türkiye genelinde ortaya çıkan yoksulluk ve yoksulluk-istihdam ilişkisi sunulacak. İkinci bölümde, yerel düzeydeki farklılaşmalar, saha araştırmasından çıkan gözlemlerle desteklenerek tartışılacak.

Ankette ulaşılan yoksul kesimin kendi içinde bir farklılaşma gösterebileceği inancıyla, sonuçları, anketten elde edilen gelir düzeyi verilerini medyan altı ve üstü şeklinde ayrılaştırarak, ikinci bir değerlendirmeye tabi tutmanın yararlı olabileceğini düşündük. Böylece daha geniş tutulmuş bir yoksul kesim ile gerçekten yoksul olduğu şüphe götürmeyecek bir grup arasındaki farklılıklara da ulaşabildiğimizi düşünüyoruz. Bu değerlendirmenin sonuçları üçüncü bölümde tartılaşılacak. Araştırma bulgularının genel bir değerlendirmesini ise sonuç bölümünde sunacağız.

I. TÜRKİYE GENELİNDE YOKSULLUK VE YOKSULLUK -İSTİHDAM İLİŞKİSİ

1.1. Hane Yapısı (Tablo 2a):

Dokuz kentte görüşülen hane büyüklükleri ortalama 4,68 kişi olarak bulunmuştur. Bu Türkiye kent ortalaması olan 4,18 kişinin üzerindedir. Hanelerin çoğunluğu (% 63,2) karı, koca ve çocuklardan oluşmaktadır ve çekirdek aile yapısındadır. Gene de, örnekteki çekirdek aile oranı Türkiye ortalaması olan % 80,7'nin altındadır.  nesil birlikte oturlan hanelerin oranı % 12,9'da kalmakla birlikte, diğer akrabalarla birlikte oturma durumu dikkate alındığında geniş aile oranı (% 18,8) Türkiye ortalamasının (% 13) biraz üzerine çıkmaktadır (TİK, 2006a).

Tek kişilik hanelerin oranı % 2,4'dir ve bu oran Türkiye ortalaması olan % 6'nın epeyce altındadır. Ebeveynden sadece birisiyle çocuklardan oluşan ailelerin oranı ise % 4,9'dur. Özellikle bu iki veri, Türkiye'deki yoksul hane yapısıyla, Avrupa rnekleri arasındaki (nemli) bir farka işaret etmektedir. Nitekim, Avrupa Birliği lkeleri genelinde % 16 olan yoksulluk oranına hane yapıları açısından bakıldığında tek kişilik hanelerin % 24'unun yoksul olduğunu, ebeveynlerden biri ile yaşayan çocuklardan oluşan hanelerin ise % 32'sinin bu kategoride olduğu görülmektedir (EUROSTAT, 2007).

1.2.Yoksul Hanelerin Gelir Düzeyi (Tablo 3):

Örnekleme genelindeki hanelerin % 7,5'ü 250 YTL'nin altında bir gelire sahiptir. 250-499 YTL arasında aylık gelire sahip olanlar hanelerin % 25'ini, 500-999 YTL arasında gelire sahip olanlar hanelerin % 41,9'unu, 1000- 1499 YTL arasında gelire sahip olanlar ise, hanelerin % 14,9'unu oluşturmaktadır. Aylık geliri 1500 YTL'nin üzerinde olan haneler, örneklemin % 7,6'sıdır.

Örneklemdaki yoksul hanelerin medyan geliri 600 YTL'dir. Bu kişi başına, 143 YTL'ye tekabül etmektedir. Türkiye geneli için hesaplamış olduğumuz aynı dönemdeki medyan gelir ise, 346,4 YTL'dir¹. Burada verdiğimiz gelir rakamları, bir ayda haneye giren toplam parayla ilgilidir².

Türkiye genelinde anket yapılan hanelerin % 22,3'ü çalışan gelirine sahip değildirler. Hiçbir düzenli gelire sahip olmayanların oranı ise % 5,7'dir. Hanelerin % 18,9'unda ise, çalışan gelirinin yanı sıra başka bir gelir de mevcuttur (bkz Tablo 4a).

Çalışan geliri olmayan ama düzenli bir geliri olan hanelerin (%16.6) en önemli gelir kaynağı emeklilik aylıklarıdır. Tüm hanelerin % 10.6'sı sadece emeklilik gelirine sahiptir. Sadece yaşlılık, gazilik, engellilik veya işsizlik ödemeleri gibi kamu transfer geliri olan hanelerin oranı ise % 2.1'dir. Çalışan geliri olmayan hanelerin diğer düzenli gelir kaynakları arasında kira geliri veya topraktan elde edilen gelirle yakınlarının yaptıkları düzenli transferler önemli bir yer tutmamaktadır: bu oranlar sırasıyla % 0,4 ve % 0,9'dur (Tablo 4a).

Buna karşılık hanelerin % 11,3'ünde hem çalışan hem emeklilik ve hem de kamu transfer geliri bulunmaktadır (Tablo 5a). Emeklilik ve diğer kamu transfer gelirleri, çalışma gelirinin yanında veya ondan bağımsız gelir kaynakları içinde en önemli yeri tutmakla birlikte, Tablo

¹ Bu hesaplama için TÜİK tarafından EUROSTAT'ta yayınlanmak üzere hazırlanmış olan 2004 yılı eşdeğer fert başına yıllık medyan kullanılabilir gelir rakamı kullanılmıştır. Gelirlerdeki artışın GSMH büyüme oranına paralel gerçekleşeceği varsayımından yola çıkarak 2004 yılına ait 292 YTL'lik medyan gelir rakamı yıllık GSMH büyüme oranları ile (sırasıyla % 7,6, % 6 ve % 4) ile genişletilerek 2007 medyan gelir rakamına ulaşılmıştır.

² TÜİK tarafından sağlanan gelir ve görel yoksulluk eşik rakamları hanedeki tüketim harcamalarından hesaplanmaktadır. Anket örnekleminde elde ederek kullandığımız gelir rakamları ise haneye giren toplam gelir ile tanımlandığından özellikle Avrupa Birliği rakamları ile karşılaştırmalı analiz yapmaya daha fazla olanak vermektedir.

5a'da görüldüğü gibi, yoksul hanelerin çoğunluğu bu tür bir gelire sahip değildir (tüm örneklem içinde emeklilik veya kamu transfer geliri olmayan hanelerin oranı % 74,5'tir). Buna paralel olarak, örneklem genelinde 65 yaş üstü nüfusun sadece %27,8'inin emeklilik maaşı aldığı görülmüştür (Tablo 6). Bu gözlem istihdam kalıplarıyla birlikte ele alındığında, yoksul kesimin büyük ölçüde formel güvenlik sistemi dışında kaldığını gösterir bir nitelik kazanmaktadır.

1.3.İstihdam Kalıpları ve Sosyal Güvenlik:

Örneklem genelindeki yoksul hanelerin % 78'inde en az bir çalışan bulunmaktadır. Bir çalışanı bulunan hane oranı 58,2, iki çalışanı bulunan hane oranı % 14,8, 3 veya daha fazla çalışanı bulunan hane oranı % 5'tir (Tablo 7).

Çalışma yaşındaki (15-64 yaş arası) hane nüfusu için istihdam oranı % 34,5'tir ve 2006 yılı için % 43,2 olan Türkiye ortalamasının epeyce altındadır (TÜİK, 2007). Bu oranın düşüklüğü bir ölçüde hiç çalışanı olmayan hane oranının yüksekliğine bağlıdır. Ama bunun yanı sıra örneklem genelinde % 9,4'te kalan kadın istihdam oranının düşüklüğü düşündürücüdür. Nitekim, Türkiye genelinde kentlerde kadın istihdam oranı % 16,7, erkek istihdam oranı % 63 olarak verilmektedir³. Saha araştırması bulgularıyla da desteklenen kadınların işgücüne katılmama durumu, yoksullukla mücadele yöntemleri bağlamında farklı boyutlarıyla ciddiyle ele alınması gereken bir sorun oluşturmaktadır (Tablo 8).

Araştırma bulgularının istihdamın niteliğiyle ilgili olarak ortaya koyduğu önemli bir sonuç, sanayi işçiliğinin epeyce sınırlı oluşuyla ilgilidir. Örneklem genelinde çalışanların % 49,4'ü özel sektörde işçi olduklarını söylemişlerdir. Çalıştıkları işyerinin türü sorulduğunda, özel veya kamuda çalışanların ancak % 8,2'si fabrikada, % 20,7'si atölye veya tamirhanede çalıştıklarını söylemişlerdir. % 19,7'sinin satış, % 13,7'sinin ise hizmet noktasında çalıştığı anlaşılmıştır. Kamuda memur olanların oranı % 3, kamuda işçi olanların oranı % 3,3'te kalmaktadır. Kendi dükkanında çalışan esnaf (% 4,7) ve kendi dükkanında çalışan zanaatkar (% 3,2) oranları oldukça düşük kalmakta, dolaşarak çalışanların oranı ise daha yüksek görünmektedir. Çalışan yoksulların % 4,6'sının dolaşarak satış yapan esnaf, % 7,3'ünün

³ Buradaki Türkiye geneline ilişkin rakamlar, TÜİK İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı'ndan alınmıştır (TÜİK, 2006b)

dolaşarak iş yapan zanaatkar, % 9,6'sının dolaşarak iş yapan vasıfsız işçi olduğu görülmüştür. Yani çalışanların %21,5'inin belli bir işyeri yoktur, dolayısıyla kayıtlı işçi olma ihtimalleri de yoktur. Anket çalışması kent merkezlerinde yürütülmüş olmasına rağmen, toplam % 3,4'lük bir kesim, işlerini “çiftçilik”, “tarım işçiliği” ve “mevsimlik tarım işçiliği” şeklinde tanımlamışlardır (Tablo 9a ve 10)⁴.

Bu işlerin büyük bir kısmı, gelir düşüklüğünün ötesinde, getirisi belirsiz ve güvencesiz işlerdir. Nitekim çalışanların % 53,4'ünün SSK, Bağ-Kur veya Emekli Sandığı kapsamında olmadığı görülmektedir. SSK kapsamındakilerin oranı % 38,4'tür. Bağ-Kur kapsamındakilerin oranı % 5,4, Emekli Sandığı kapsamındakilerin oranı ise % 2,8'de kalmaktadır (Tablo 11a).

Yeşil Kart sahipliği ise, oldukça yüksek görünmektedir. Örneklemdaki hanelerin % 27,6'sında en az bir Yeşil Kart sahibi bulunduğu, örneklem kapsamındaki kişilerin ise % 24,6'sının Yeşil Kart sahibi olduğu görülmüştür. Yeşil Kart dahil hiç bir sosyal güvencesi olmayan hane oranı % 10,8'dir (Tablo 12a). Anket veritabanını kullanarak yaptığımız hesaplamalar sonucunda hiçbir sağlık güvencesine sahip olmayan hanelerde yaşayanların sayısının 788 olduğu ve örneklem kapsamındaki nüfusun % 9,3'üne tekabül ettiği görülmektedir. Türkiye Ortak Yoksulluk Değerlendirme Raporu (Dünya Bankası ve TÜİK, 2004) verilerine göre ise hiçbir sağlık sigortasına sahip olmayanların ülke nüfusuna oranı % 36'dır (2004 ile 2007 arasında Yeşil Kart sayısında bir artış olmamıştır) ve bizim araştırma bulgularımızın çok üstündedir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarmak mümkün olabilir: Gerçekten yoksul nüfusun Yeşil Kart'a ulaşımı, biraz daha yüksek gelir grubunda olan ama güvencesiz çalışan, belki zamanında Bağ-Kur üyesi olup da primlerini ödeyemediği için sigortasını kaybetmiş kimselerin Yeşil Kart almasından daha kolay olabilir. Bu açıdan, her türlü sağlık sigortası kapsamı dışında kalmak, en yoksullardan çok, gelir düzeyi biraz daha yüksek kimseleri etkileyen bir sorun olabilir. Bu gözlem sosyal güvence kapsamında olmayan ve asgari ücretin üçte birinden yüksek bir kişisel gelire sahip olanların kendi sağlık sigortası primlerini ödeyebilmelerinin daha az olası olduğuna işaret etmektedir. Nitekim, önerilen Genel Sağlık Sigortası için de aynı durumun söz konusu olduğu, sigorta dışında kalması

⁴ Türkiye geneli için kentlerde iktisadi faaliyet koluna göre istihdam edilenlere bakıldığında, Dipnot 6'da belirtilen veri tabanında “tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık” alanında istihdam edilenlerin örneklem genelindeki rakama oldukça yakın bir şekilde % 4,8 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2006c).

muhtemel kesimin primleri devlet tarafından ödenecek en yoksullar değil, bu durumdan yararlanamayacak görece daha iyi durumda olan bir üst grup olacağını söyleyebiliriz.

Anket çalışmasında anlamlı cevap alamadığımız bir soru grubu, sosyal yardımlarla ilgiliydi. Görüşülen kişilerin, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, SHÇEK ve Belediyeler tarafından verilen farklı yardımlardan yararlanıp yararlanmadıklarıyla ilgili soruları anlamadıkları ve/veya düzgün cevaplandıramadıkları ortaya çıktı. Bunun nedeni, insanların bu konuda konuşmak istememelerinden çok, yardımların dağınıklığı ve düzensizliğinden, iyi duyurulmamalarından ve başvuru koşullarının belirsizliğinden kaynaklanan karmaşa gibi görünüyor. Nitekim, bundan sonraki bölümde tartışacağımız gibi, saha araştırmasının sonuçları, sosyal yardım alanında çalışan yetkililer arasında da bilgi eksikliği ve karışıklığıyla uygulamadaki ölçüt belirsizliğinin oldukça yaygın olduğuna işaret eder nitelikte.

1.4. Yoksul Haneler Arasındaki Farklılaşma:

Örneklemdaki yoksul haneler arasındaki gelir eşitsizliklerinin ne tür farklılıklarla birlikte yer aldığına bakmak için, örnekleme medyan gelir altı ve üstü olmak üzere ikiye böldük. Bunun sonucunda, hane yapısında şu farklılıklar ortaya çıktı (bkz. Tablo 2a ve 2b):

- a) Medyan altı gelire sahip hanelerin hane büyüklüğünün örneklem genelindeki 4,68'den 4,45'e düştüğü görüldü;
- b) Buna paralel olarak, örneklem genelinde % 2,4 olan tek kişilik hane oranının medyan altında % 4,1'e çıktığı gözlemlendi;
- c) Aynı şekilde, karı-kocadan oluşan hanelerin oranının, örneklem genelinde % 8,1'den medyan altında % 10 çıktığı gözlemlendi;
- d) Tek ebeveyn ve çocuk(lar)dan oluşan hanelerin oranında da bir farklılaşma ortaya çıktı: örneklem genelinde % 4,9, medyan altında % 6,3.

Bu sayılar bize yoksulluğu şüphe götürmez kesimin hane niteliği açısından Avrupa yoksul nüfusuna daha çok benzediğini gösteriyor (Bkz. Dipnot 2).

Hane yapısının dışında, hane geliri tipleri arasında da medyan altı hanelerde belirli bir farklılaşma görüldü (bkz. Tablo 4a ve 4b):

- a) Beklenilebileceği gibi, medyan altı örnekleme, çalışan geliri ve düzenli geliri olmayan hanelerin oranının örnekleme geneline göre daha yüksek olduğu görüldü. Çalışan geliri olmayan hanelerin oranı genel örnekleme % 22,3'ten medyan altı örnekleme % 31,9'a yükselirken, bu hanelerin içinde düzenli geliri olmayanların oranının % 5,7'den % 9,9'a çıktığı görüldü;
- b) Buna karşılık, **sadece** çalışan geliri olan hanelerin oranının medyan altında daha yüksek olduğu görüldü (genel örnekleme % 58,8, medyan altında 61,7). Bu bulgu, gelir düşüklüğünün sadece çalışarak elde edilen gelire değil diğer gelir kaynaklarının durumuna, özellikle, aşağıda göreceğimiz gibi, emeklilik ve diğer kamu transferlerinden yararlanıp yararlanmama durumuna bağlı olduğuna dikkat çekecek nitelikte.

İstihdamın niteliği açısından da, örnekleme medyan gelirinin altında bir gelire sahip olan **kişilerin** özelliklerine bakıldığında (bkz. Tablo 9a ve 9b):

- a) Kamuda (belediyeler dahil) işçi ve memur olanların oranının medyan altı örnekleme, genel örnekleme göre, ciddi biçimde düştüğü görüldü. Daha düşük oranda olsa da, özel sektörde işçi ve memur olanların oranında da medyan altı örnekleme belirli bir düşüş gözlemlendi;
- b) Kendi dükkanında esnaf ve zanaatkar olanların oranı, medyan altı örnekleme genel örnekleme göre daha düşük görünürken, medyan altı örnekleme dolaşarak çalışanların (satıcı-zanaatkar-vasıfsız işçi), özellikle vasıfsız işçilerin, oranının daha yüksek olduğu görüldü.
- c) Kendi evinde ve başkasının evinde çalışanların, özellikle başkasının evinde iş yapanların, genel örnekleme oranlarının medyan altı örnekleme oranlarının altında kaldığı görüldü.
- d) Tarımda çalışanların oranının da medyan altı örnekleme genel örnekleme göre daha yüksek olduğu gözlemlendi.

Yukardaki b-c-d şıklarında değinilen farklılaşmanın, söz konusu kategorilerde, yani dolaşarak, kendi evinde veya başkasının evinde, tarımda çalışanların neredeyse tamamının örneklem içindeki medyan altı gelir grubunda yer aldıklarına işaret ettiği söylenebilir. Yani daha yoksul nüfusun kamuda veya özel sektörde işçi veya memur olarak ya da kendi dükkanında esnaf veya zanaatkar olarak çalışma olasılığı daha düşüktür. Buna karşılık, bu nüfusun vasıfsız işçi olarak veya belli bir işyeri olmaksızın, dolaşarak çalışması olasılığının daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine daha yoksul olanların evde (kendi evlerinde veya başkalarının evinde) veya tarımda çalışıyor olma olasılıkları da daha yüksektir.

Ayrıca, yoksul haneler ve hanehalkları arasındaki gelir eşitsizliklerini yansıtan farklılaşmaların, doğal olarak, sosyal güvence kapsamında olup olmamaya ilgili farklılaşmalarla birlikte yer aldıkları görüldü. Örneklem içindeki medyanaltı gelir grubunda, SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı kapsamında olamayan kişilerin oranı % 65,2 olarak bulunmuştur. Daha önce belirtildiği gibi, bu oran örneklem genelinde % 53,4'tür (Tablo 11a ve 11b). Yeşil Kart sahibi bir veya bir kaç kişinin bulunduğu hanelerin oranı ise, genel örnekleme % 27,6, medyan altı örnekleme ise % 39,3 olarak bulunmuştur (Tablo 12a ve 12b). Bu, daha önce belirttiğimiz, nispeten daha iyi durumda olan alt-orta gelir sahibi nüfusun sağlık güvencesinden yoksun olması olgusuna paralel bir bulgu olarak düşünülebilir.

II. YEREL DÜZEYDE YOKSULLUK VE YOKSULLUK- İSTİHDAM İLİŞKİSİNİN TEZAHÜRLERİ

2.1. Anket Sonuçları: Yerel Düzeydeki Eğilimler, Karşılaştırmalar

Anket çalışmasının bulguları, araştırmaya başlarken yaptığımız kent gruplamasına göre aynı grupta yer alan kentler arasında, hane ve istihdam yapısı, gelir kaynakları ve kamu transferlerinden yararlanma durumuyla ilgili değişkenler açısından, küçük ve yavaş büyüyen Salihli-Zile grubu dışında, bir örtüşme olmadığına işaret etmektedir. Bu durum, söz konusu değişkenlerin kent ortalamasının genel örneklem ortalamasının altında veya üstünde olduğunu gösteren Tablo 13'te açıkça görülmektedir.

Buna eklenmesi yararlı olacak başka bir bulgu da, kent örneklemindeki hanelerin ortalama geliriyle kentlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi arasında, İstanbul'un durumu dışında, açık bir ilişki olmamasıdır. Örneklemdeki 4 kentte, Mersin, Erzurum, Salihli ve Muş'ta, medyan hane geliri 500 YTL olarak bulunmuştur. Bu kentlerin bulunduğu ilçeler, ilçeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında, sırasıyla, 13., 41., 136. ve 649. olarak görülmektedirler. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 649. olan Muş'taki örneklemdenki ortalama hane geliri sıralamada 35. olan Lüleburgaz ve 464. sırada olan Zile'nin örneklem ortalamasının üstündedir (bkz. Tablo 3). İstanbul dışındaki kentlerde, genel olarak, medyan yoksul hane gelirlerinin birbirine yakın ve kentin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olduğu görülmüştür. Farklı kentlerdeki yoksul hane gelirlerinin kentlerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak birbirine yakın olmaları, daha gelişmiş kentlerde eşitsizliklerin daha belirgin olarak ortaya çıktığına dair bir gözlem yapmaya imkan verecek niteliktedir.

Anket çalışması yürütülen kentleri, çalışan geliri olmayan hanelerin oranına göre, bu tür hanelerin en az olduğu kentlerden en çok olanlara doğru sıraladığımızda da, sosyo-ekonomik gelişme düzeyi sıralamasıyla çok net bir ters orantılı ilişkiye rastlamıyoruz. Konya, Mersin, Erzurum, Salihli ve Zile'nin durumunda iki sıralama birbirine oldukça yakınken, Samsun ve Lüleburgaz'ın ve bir ölçüde Muş'un durumunda birbirinden uzaklaşmaya başlıyor. Ama asıl düzenli geliri olmayan haneleri dikkate aldığımızda, ilişkinin bozulduğu görüyoruz. Düzenli geliri olmayan hanelerin kent örneklemindeki oranına göre, en azdan en çoğa doğru

yapılan bir sıralama, çalışanı olmayan haneleri dikkate alan benzer bir sıralamayla da, Lüleburgaz'ın durumu hariç, hiç bir kent için örtüşmüyor. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasından ise, bazı ciddi sapmalar içeriyor (bkz. Tablo 14). Yani normal beklenti kentlerin üç sıralamadaki pozisyonları arasında bir örtüşme olmasıyken, böyle bir üçlü örtüşmeye rastlamıyoruz.

Bu durumu açıklamak için, kentlerin özelliklerine, yüzyüze görüşmelere dayanan saha araştırmasının bulgularını da dikkate alarak, bakabiliriz. Bu açıdan ilginç bir örnek kent Samsun. Samsun, sosyo-ekonomik gelişme sıralamasında örneklemdaki kentler arasında 3., ama (en azdan en çoğa doğru) çalışan geliri olmayan haneler sıralamasında 5. olarak görülmektedir. Buna karşılık, (gene en azdan en çoğa doğru) düzenli geliri olmayan haneler sıralamasında 2. sıradadır. Buradaki belirleyici olgu, bu kentte nüfus artışının ortalamasının altında olması ve emeklilik geliri veya başka kamu transferlerinden yararlanan hanelerin oranının ortalamasının epeyce üstünde olması olabilir (bu tür transfer geliri olmayan hanelerin kent örneğine oranı Samsun'da % 68, genel örneklem ortalaması % 74,5'tür) (bkz. Tablo 5a). Nitekim, emeklilerin 65 yaş üstü nüfusa oranı, örneklem genelinde % 27,8 iken, bu oran Samsun'un durumunda % 35,4'e çıkmaktadır (Tablo 6).

Söz konusu üçlü sıralamasıyla ilgili gözlemlerimiz açısından başka bir ilginç örneği de Mersin'in durumu oluşturuyor. Sosyo-ekonomik gelişme sıralamasında 2. olan Mersin, normal beklentiye oldukça yakın bir biçimde, çalışanı olmayan hanelerin kent örneğine oranının, en azdan en çoğa doğru sıralamasında 3. çıkıyor. Ancak, düzenli geliri olmayan haneler sıralamasında Mersin sondan bir önceki sırada, yalnızca sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en sonda yer alan Muş'un üzerinde bulunuyor. Mersin, kamu transfer geliri olmayan hane oranına göre yapılan sıralamada en sondan ikinci ve gene, gerisinde sadece Muş var (bkz. Tablo 5a). Yani Mersin'de, Samsun'dakinin tam tersi bir durumla karşılaşılıyor. Çalışanı olmayan hane çok fazla değil, ama kamu transfer gelirlerinden yararlanan haneler düşük olduğu için, düzenli geliri olmayan hane oranı yüksek. Emeklilerin 65 yaş üstü nüfusa oranı Mersin'de % 11,8'de kalıyor ve bunun gerisinde sadece Muş'taki oran var (% 11,5) (Tablo 6).

Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri birbirinden çok farklı, biri büyük biri küçük iki kent olan Mersin'le Muş arasındaki benzerlikler, başka alanlarda da tekrarlanıyor. Nitekim, 14

değişken temelinde, kent örneklem değerlerinin genel örneklem değerlerinin üzerinde (+) mi altında (-) mı olduğunu gösteren Tablo 13'e baktığımız zaman, bu iki kentte, 12 değişkenin genel örneklem ortalamasından aynı yönde farklılaştıklarını gözlemliyoruz. Farklılaşma, çalışanı olmayan haneler (Mersin'de genel örneklem ortalamasının altında Muş'ta üstünde) ve çekirdek aile niteliğindeki hanelerle (Mersin'de kent örneklem ortalamasının üstünde, Muş'ta altında) ilgili olarak ortaya çıkıyor. Buralarda, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi farklarının belirli bir rol oynadığı söylenebilir. Aynı küçük ve hızlı büyüyen kent grubunda yer alan ve diğer gruplardaki kentlerden farklı olarak benzer özellikler gösteren, Salihli'yle Zile'nin durumunda da, 14 değişkenden 12'si genel örneklem ortalamasından aynı yönde farklılaşıyor. Yani Mersin-Muş benzerliği, Salihli-Zile benzerliği kadar önemli görünüyor.

Özellikle yavaş büyüyen büyük kent grubundaki Samsun ile Mersin arasındaki sapmayla Mersin-Muş benzeşmesini açıklamakta yararlı olabilecek bir değişken, kente göçün niteliği olabilir. Göç almayan ve merkezinden başka kentlere göç veren Samsun'la 1990-2000 arasında çok büyümemiş ama bunun öncesinde Doğu ve Güneydoğu'dan önemli oranda göç almış, yoksul mahalleleri de bunu yansıtan etnik özellikler gösteren, Mersin arasındaki farklılıkları açıklarken, nüfus hareketlerine bağlı bu unsurları dikkate almak yararlı olabilir. Tablo 15a'da görüldüğü gibi, oturlan kente nereden geldiğiyle ilgili anket sorusuna verilen cevaplar, Samsun'daki örneklem kapsamındaki kişilerin % 83'ünün Batı Karadeniz'den geldiğini gösterirken, Mersin'dekilerin % 64,9'unun Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu'dan geldiğini göstermektedir.

Bu gözlem, yoksulluğun etnik bir boyutu olabileceği, yani kent nüfusuna eklenen farklı etnik grupların durumunda yoksulluğun daha yaygın olabileceği yolunda, özellikle yüzyüze görüşmelere dayanan saha araştırmalarıyla desteklenmesi gereken, bir hipoteze zemin oluşturabilecek nitelikte. Yoksulluğun etnik boyutlarıyla ilgili bu hipotez, hem anket sonuçları hem de yüzyüze görüşmeler temelinde, Roman nüfusun durumuyla ilgili olarak da ortaya çıkmıştır. Mesela, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek bir kent olan Lüleburgaz'da, yoksulluk özellikle Roman nüfusu etkilemektedir. Bu durum, kent örneğine de yansımıştır. Lüleburgaz, çalışanı olmayan hanelerin kent örneğine oranının (% 16,7) genel örneklem ortalamasının (% 22,3) altında kaldığı bir kenttir (Tablo 4a). Ayrıca Lüleburgaz'da kadın istihdam oranı bütün kentler içinde en yüksek orandır (20,6) ve genel örneklem

ortalamasının (% 9,41) çok üstündedir (Tablo 8). Aynı şekilde, iki çalışanı olan haneler içinde de Lüleburgaz, Mersin'den hemen sonra ikinci sırada görünmektedir (% 20,6) (Tablo 7). Buna karşılık, medyan hane gelirinin örneklem içinde en düşük olduğu kenttir (410 YTL) (Tablo 3). Bu durum, doğrudan doğruya, yapılan işlerin niteliğiyle ilgilidir. Dolaşarak iş yapan vasıfsız işçilerin örneklemdeki oranı % 9,6 iken, bu oran Lüleburgaz'da % 27,7'ye çıkmaktadır. Aynı şekilde, başkalarının evinde çalışanların genel örneklem içindeki oranının % 2,2'de kalırken, Lüleburgaz'da bu oran % 17'dir (Tablo 9a). Formel sosyal güvenlik sistemi (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) dışında kalan hanelerin kent örneklemine oranı Lüleburgaz'da genel örneklem ortalamasının (% 53,4) çok üstündedir: % 67,4. Bu oranın bir tek Muş'un durumunda Lüleburgaz'dan yüksek olduğunu görüyoruz: % 74,3 (Tablo 11a).

Kültürel faktörlere diğer bir örnek de kadın istihdamı bağlamında verilebilir. Çalışanı olmayan hanelerin görece azlığı açısından Lüleburgaz'a (% 16,7) çok yakın bir kent olan Konya'nın (% 16,5) durumu, ilginç bir karşılaştırma olanağı yaratmaktadır (Tablo 4a). Lüleburgaz'ın aksine, Konya'da kadın istihdam oranı (% 3,05) genel örneklem ortalamasının çok altındadır (Tablo 8). Konya, aynı zamanda, iki çalışanı olan (% 12) ve üç veya daha çok çalışanı olan (% 3,5) hanelerin oranlarının genel örneklem ortalamalarının (sırasıyla % 14,8 ve % 5) altında olduğu bir kenttir (Tablo 7). Buna karşılık, Konya'da medyan hane geliri (622,5) Lüleburgaz'dakinin epeyce üstündedir (Tablo 8).

Kadın istihdamının düşüklüğü örneklem genelinde çok ciddi bir soruna işaret etmekle birlikte, Konya'nın yanı sıra özellikle Muş (% 2,01) ve Erzurum (% 2,55) bağlamında gayet düşündürücü bir nitelik kazanmaktadır (Tablo 8). Bu üç kentte yoksul kadınların işgücüne katılımının istisna niteliğinde olduğunu ve ekonomik unsurların ötesinde kültürel boyutlarıyla ele alınması gereken bir sorun oluşturduğu söylenebilir.

2.2. Yüzyüze görüşmelere dayanan gözlemler:

Örneklem kapsamındaki kentlerde vakıflar, belediyeler, muhtarlıklar ve yerel sanayi/ticaret odalarında yapılan görüşmeler, anket sonuçlarını desteklemek veya onlara açıklık getirmek açısından oldukça yararlı olmuştur. Bu görüşmelerden özellikle yararlandığımız alanlardan biri, ankette sorulan sorulara tutarlı cevap alamadığımız sosyal yardım alanıydı. Yukarıda da değindiğimiz gibi, deneklerin sorularımıza cevap vermekte zorlanmalarının, en azından bir

ölçüde, sosyal yardım alanının kendi karmaşık niteliğine bağlı olduğu söylenebilir. Sosyal yardım kurumlarının kendi içlerinde ve birbirleriyle ilişkilerinde tutarlı ve düzenli çalıştıkları, ihtiyaç tespitinin etkin ve yoksullar açısından kırıcı olmayan bir biçimde yapıldığı, insanların düzenli nakit yardımlardan faydalandığı istisnai örnek Zile’ydi. Bunun dışında, geçen yıllarda Dünya Bankası için yürütülen politika gözleme çalışmalarında⁵ oldukça düzgün işlediği belirtilen Şartlı Nakit Transferi uygulamasının bile, düzensiz ve keyfi bir nitelik kazandığı görülmüyordu.

Bunun dışında, saha araştırması yapılan kentlerin tamamında, sosyal yardım alanında çalışanlar geleneksel “hakeden yoksul” tanımına bağlı kalmış görünüyor, dul-yetim-yaşlı-sakat kategorisinin dışındaki insanlara yardım verilmemesi gerektiğini düşünüyor ve bunu uyguluyor, nakdi yardım vermek konusunda son derece isteksiz davranıyorlardı. Buna rağmen, birçok kentte aynı yardım vermenin insani olmasa bile idari maliyeti farkedilmiş gibi görünüyordu. Bu doğrultuda, Konya’da sosyal yardım alanlara market fişi verilip belediyenin “sosyal market”lerinde yiyecek ve giyecek alışverişi yapmalarına olanak sağlandığı görüldü. “Sosyal market”lerin belediyeye ait olmadığı Salihli’de de benzer adımlar atıldığı ama Konya’daki kadar gelişmiş bir sistem kurulmadığı gözlemlendi.

Genel olarak en önemli yardım kalemini kömür oluşturuyordu ve bu Erzurum gibi kışı uzun soğuğu fazla kentlerde yardım alanlar açısından çok önemli görünüyordu. Daha genel olarak, Yeşil Kart, hem sağlık hizmetleriyle ilgili olarak kendi içinde, hem de başka yardımlara ulaşımda hakediş ölçütü olarak kullanıldığı için, sosyal yardım alanında büyük önem taşıdığını bir kere daha gözlemledik. Sigortalanan işçilerin Yeşil Kart hakkını kaybetmeleri durumunun, zaman zaman çalışanların işverenle sigortasız çalışma pazarlığı yapmalarına yol açtığı da, görüştüğümüz bazı kimseler tarafından dile getirildi.

Yardımların kişinin ailevi durumunu, özellikle SSK kapsamında bir yakının bulunup bulunmamasını göz önüne alarak verilmesinin bazı ciddi sakıncalara yol açabileceği konusunda örneklere de rastladık. Mesela, Samsun’da oğlu SSK kapsamında olduğu için, kendi kişisel durumu buna uygun olmasına rağmen, engelli yardımı alamayan bir kadının şikayetlerine tanık olduk. Bugünkü kişiyi değil aileyi temel alan yaklaşımın bu tür sorunlara

⁵ Uygulama üzerine detaylı bir analiz için bkz. IFPRI (2007) “Impact Evaluation of the Conditional Cash Transfer Program in Turkey: Final Report”. *Basılmamış Rapor*.

yol açması kaçınılmaz görünüyor ve sosyal hakların hak sahibi bireyin hakları olduğunu vurgulayan bir yaklaşımın gerekliliğine işaret ediyor.

Genç erkeklerin, iş bulup çalışmaları gerektiği anlayışıyla, sosyal yardım alanından dışlanmaları, bazı durumlarda Yeşil Kart taleplerinin dahi geri çevrilmesi, bütün kentlerde olağan durumu oluşturuyordu (bkz. Kutu 1). Ancak, bunun yanı sıra bütün kentlerde gözlenen başka bir olgu da, ücreti düzenli ödenen, çalışma koşulları makul, sigortalı işlerin, bu araştırmanın hedef kitlesi açısından, çoğu zaman ulaşılabilir olmadığıdır. Ödenmeyen sigorta primleri, sigortadan kaçmak için kısa bir süre çalıştırılıp işten çıkarılan işçiler, daha genel olarak da, organize sanayi bölgelerindeki işletmeler dahil çoğu işletmelerin sigortalı işçi çalıştırmaktan kaçınmaları, çok düşük ve düzenli ödenmeyen ücretler, yoksulların tembelliginden şikayet eden sosyal yardım uygulayıcılarından bazılarının dahi değindikleri sorunlar olarak karşımıza çıktı (bkz. Kutu 2).

Kutu 1:

Genç erkekler çalışsın

Çalışabilecek durumda olan erkeklere para vermiyoruz; sağlık mevzuları hariç tabii. Biz Valimiz ile görüştük, 45 yaşın altında çalışabilecek durumda olan erkekleri iş kurmaya yönlendirmeye karar verdik. Mikrokredi projeleri yapalım dedik. Ama pek başvuru olmadı. Yaptığımız birkaç proje oldu tabii, kebabçı, kuaför, ayakkabıcı, terzi dükkanı gibi; ama bunlarda da geri ödemeler pek iyi değil. Parayı alan kimse geri ödemesini düşünmüyor... Zaten yardım verilmiyor diye şikayetler de olunca vazgeçtik bu uygulamadan.

...

İşsiz kalan sağlıklı erkek olamaz. Özellikle yaz aylarında. Kadınlar temizliğe giderler isterlerse. İş isteyen sağlıklı kimseler muhtaç kalmazlar. Ama olur da sağlık sebebiyle bir sorun ortaya çıkmışsa, bu durum düzeline kadar o aileye yardım yapılır.

...

Bazı ilçelerde evlerde iki, üç çalışan olabiliyor. Ayrıca genç erkek de varsa evlerde biz bunlara yardım yapmıyoruz.

...

Genç erkeklere Yeşil Kart vermek istemiyoruz. Anne, babalarının var zaten.

Kutu 2:

İş var ama...

Firma sahipleri geliyor bize ve yoksullar arasından çalışabilecek olanlara iş vermek istiyorlar. Ama bunlar çalışmak istemiyor.

...

Organize sanayi bölgesi var; ama asgari ücret sorunlu. Üstelik kiralar da yüksek, en az 150-300; ev kerpiçtense 150-200'e de olur. Bu durumda insanlar sigortasız işlerde çalışıyorlar.

Büyük şirketler sigorta yapıyor; ama KOBİ'ler ve küçük yerler sigortasız çalıştırıyor genelde. Böyle bakarsak işsizlik düşüyor da denebilir.

...

Her sabah buraya gelip bekliyorum, ayakta. Bazen sabahtan akşama kadar beklediğim oluyor. Şimdi kış, zaten pek iş çıkmaz; ama yine de geliyoruz işte... Fabrikada çalışmak için başvuran tanıdıklar oldu. Ama çok az para veriyorlar, onu da zamanında vermiyorlar. Bi tanıdık iki ayda bir alıyordu parasını, o da yalvar yakar... Bir de güya sigorta yapıyorlar. Yapıyorlar da iki-üç ay sonra çıktı gösteriyorlar, ödedikleri yok sigortayı. (Konya)

...

58'den beri sigortalıyım, hep inşaatta çalıştım. Ama toplasan 1500 gün sigortam yatmış... Yazın iş çıkıyor yine bir-iki ay çalışılıyor; kışın hiç iş yok ama... E böyle olunca sigorta da birikmiyor tabi. Büyük inşaat olsa iyi, o zaman sigorta da olur. Ama onun için de ekip lazım, tanıdık lazım... Benim çocuklar da inşaat işindeler şimdi. Daha önde garsonluk yaptılar bir-iki sefer; ama patronlar SSK yapmamak için 3 ay deneme süresinden sonra hep işten çıkardı.

...

Erzurum'da fabrika yok ki sigortalı iş olsun. Gençlerin sigortalı iş için tek umudu belediyeye çalışan yerler. Orada hem asgari ücret veriyorlar hem de SSK var. Ama buralara girmek için ya belediyeden ya da şirketten tanıdık lazım. Buralar iyi de sadece bir avuç insan yararlanabiliyor. Burada iyi para kazananlar da iş bilenler, mesleği olanlar zaten. (Erzurum)

...

Benim çocuklardan biri lise, diğeri orta okul mezunu. Ama kalmadılar burada. Ben ve hanım kaldık bir tek. Oğlanlar İstanbul'a gittiler, damadın yanına. Orada sigortalı iş bulmuş damat onlara. Küçük olan daha iki ay oldu gerçi işe gireli, daha sigortası yok ama yapacaklarmış.

...

Burada gençler sigortalı iş arıyor. Askerliği yapan sigortalı iş için büyük şehre gidiyor. Burada sigortalı iş pek yok tabi, memur olmadıktan sonra sigorta olmaz burada. (Zile)

Kadın istihdamının düşüklüğünün bütün kentlerde, ama özellikle Konya, Erzurum ve Muş'ta, büyük bir sorun oluşturduğuna daha önce değindik. Kentlerde yapılan yüzyüze görüşmeler, pek çok kentte tarımın hala kadınların istihdamında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu sadece tarımda istihdamın genel olarak önemli olduğu Salihli ve Zile'de değil, Konya'da da görülmektedir. Tarım dışında kadınların genellikle "çalıştırılmadıkları" Konya'da kadın çavuşların çapaya veya toplamaya gidecek kadınları bulup iş sahiplerine götürdükleri belirtildi.

Genç kızların çalışmasının evli kadınların çalışmasından daha yaygın olduğu, bu kızların mesela özel sektörde satış elemanı olarak çalışabildikleri veya halı atölyelerinde bazen kurs adı altında çalıştırdıklarını duyduk. Ama bu durumlarda da, kızların çalıştıkları alanların erkeklerin çalıştıkları alanlardan büyük ölçüde farklılaştığı, düşük ücretli, sigortasız ve çoğu zaman geçici olduğu, mesela "çeyiz parası için" yapıldığı söyleniyordu.

Bunun dışında, Mersin'deki serbest bölgenin, kadınlar için biraz daha düzenli bir istihdam alanı oluşturduğu söylenebilir. Özellikle Samsun'daki görüşmelerde, kadınların çalışma hayatına ve, dolayısıyla topluma, erkeklerle eşit koşullarda katılma olanağına sahip olmamalarıyla KİT'lerin özelleştirilmesi arasında ilişki kuran değerlendirmelere tanık olduk (bkz. Kutu 3).

Kutu 3:
Fabrika kızı

'90lardan önce, burada TEKEL fabrikası kapanmadan hep kadınlar çalışırdı fabrikada. Tütün dizme işinde hep kadınlar vardı. Bizim annelerimiz, teyzelerimiz de burada çalışırdı. Fabrikanın öğle paydoslarında ya da dağılma saatlerinde buralar hep kadınlarla dolardı. İşten çıkan kadınlar evlerine giderken alış-veriş de yaparlardı buradaki esnaftan, esnafın da durumu iyiydi yani.

...

Fabrika kapanınca kadınların bir kısmını emekli ettiler. Bir kısmını da başka kurumlara aldılar.

...

Şimdi, kadınları özel sektörde çalıştırmaz pek eşleri. Çalışan da var tabii, ev işine giden falan; ama az tabii... Genç kızlardan da tezgahçılık, markette kasiyerlik yapanlar olur. Ama işler hep geçici. Hem az para veriyorlar hem de sigorta da yapmıyorlar. (Samsun)

İstanbul gibi bir büyük kentin dışında, eve iş verme olgusunun çok önemli olmadığı görüldü. Aynı şekilde, kadınların başkasının evinde çalışmalarının da çok olağan görülmediği kent görüşmelerinde ortaya çıktı. Bu bağlamda, bazı etnik ayrımların da söz konusu olduğunu gördük. Yoksullar arasında Roman nüfusun önemli bir yer tuttuğu Lüleburgaz örneğinde anket çalışmasının bulgularına da yansdığı gibi (bkz. bölüm 2.1), Erzurum ve Mersin'de yapılan yüzyüze görüşmelerde de başkalarının evinde çalışanların özellikle Roman kadınlar olduğu, bazen bunların ekip halinde çalıştıkları söylendi.

Sadece kadın istihdamı bağlamında değil genel olarak istihdam kalıplarının etnik farklılıkları yansıtabileceğini de gözlemledik. Mesela, Konya ve Erzurum'da Kürtlerin özellikle inşaat işlerinde çalıştıkları veya hamallık yaptıkları, hizmet sektöründe pek çalışmadıkları görüştüğümüz farklı şahıslar tarafından ifade edildi. İnsanların, genel olarak, Kürt ve Roman nüfus bağlamında, etnik ayrımların farkında olduklarını ve bunun farklı mahallelerde yerleşim biçimlerine yansığını gözlemledik. Söz konusu farklılığın, zaman zaman, bu guplarla ilgili önyargılar şeklinde ortaya çıktığı ve ilgili grupların da, hem istihdam hem

sosyal yardımlara ulaşım alanında, ayırmacılığa maruz kaldıkları inancını taşıdıkları görülebiliyordu (bkz. Kutu 4). Etnik ayrımların özellikle belirgin olduğu Erzurum’da, yerel ifadeyle “Şıhbızınlı”ların (Romanların) kendi aralarındaki dayanışmanın çok güçlü olduğu, bunun dışında bu grubun en çok kendileri gibi dışlanmış bir grup oluşturan Kürtlerle dayanışma ilişkileri kurduğuna dair ifadelere rastladık.

Kutu 4:

Bize iş de yok yardım da...

Romanız diye iş vermiyorlar bize. Bizim bir engelli vatandaşımıza açık açık söylemişler, sen romansın sana kolay kolay çıkmaz diye. Biz mahalle olarak valiliğin, belediyenin, Deniz Feneri’nin verdiği hiçbir yardımdan ne Ramazan’da ne bayramda, hiçbir zaman yararlanamıyoruz. Belediye bir tek askere giden gençlerin ailelerine yardım veriyor, o kadar. Zaten mahallenin başına kurdukları karakolla (*oldukça güvenli, askeri üs benzeri bir polis karakolu*) burayı mimlemişler. (Erzurum)

...

Bu mahallede (*Kürt nüfusun yoğunluklu olduğu bir mahalle*) eğitim yardımı, bebek yardımı (*Şartlı Nakit Transferi kast ediliyor*) alan yok. 2005’te başvurup çıkanlar oldu; ama sadece bir kez aldılar, daha gelmedi, kesildi. Neden kesildiğini sorduk, Kaymakamlık’a gittik, bilmiyoruz dediler. Hatta geçen yıl Kaymakam geldi mahalleye. Ona da sorduk çocuk paraları neden kesildi diye. Kaymakam da bilmiyorum dedi. (Salihli)

Yoksulların mekanda dışlanmışlıklarının hem konut kalitesine hem de son derece ciddi altyapı sorunlarına yansıdığı görüldü (bkz. Kutu 5). Kent görüşmeleri temelinde, bu dışlanmışlığın, özellikle ayrımcılık tehdidi altındaki grupları etkileyebileceği, üzerinde durulması ve başka niteliksel araştırmalarla desteklenmesi gereken bir hipotez olarak ileri sürülebileceğini düşünüyoruz. Samsun’da gidilen, kiraların ucuz konut kalitesinin nisbeten düzgün olduğu bir mahallede, bu tür konut/altyapı sorunlarının olmadığı yerde, gelir düşüklüğüne rağmen yoksulların yaşam koşullarının epeyce hafifleyebileceği gözlemlenebiliyordu.

Kutu 5:
Çamur ve çöp

Mahallenin en büyük sorunu elektrik. Evlerin hemen hepsi ruhsatsız, tapulu değil yani. O yüzden TEDAŞ abonelik vermiyor. Vatandaş da mecburen elektrik kullanacak, mecburen kaçak yapıyor. Bu sefer TEDAŞ geliyor, kaçak yaptın diye 2-3 milyar ceza yazıyor. Mahallenin %40'ı cezalı durum şu an. E çoğu cezayı da ödeyemiyor tabii. Bunun üzerine 10 gün hapis yayıyor cezayı ödeyemeyenler. Mahallede böyle hapis yatan çok. Bu sorunu çözmek için valiyle görüştüm, milletvekilleri, bakanlar geldiğinde onlara gittim görüştüm; ama kimse bir çözüm bulamadı.

...

Burayı sel götürdü geçen yıl. (*Duvarların yarısını işaret ederek*) Buranın şurasına kadar su doldu... (*Bu sırada yanımızdaki adam cep telefonuna çektiği sel görüntülerini gösteriyor. İnsan boyuna ulaşan su birikintileri görünüyor ekranda*)... Devlet tazminat verdi su basan evlere; ama çare değil ki! Bak şu sokağa, çamurdan girilmiyor. Valla bu adam çocuklarını okula gönderemiyor çamurdan. Çocuklar yürüyemiyor sokakta. Kaç kere başvurduk belediyeye, yapılacak dediler, durum ortada.(Mersin)

...

Burası 30 senelik mahalle. Hala doğru dürüst yolu yok. Bir sene önce okul yapıldı da gelen öğretmenler yoldan şikayet edince ancak bir yol açtılar. Ama o da çok uzak kalıyor. Aslında merkez buradan yürüyerek 15 dakika; ama yol İzmir yolu üzerinden açılınca öyle ters kaldı ki taksikle de 15 dakika sürüyor şehre gitmesi.

...

Burada okul yapıldan çocuklar yürüyerek merkeze gidiyorlardı. Hala da liseye gidenler toprak patika yoldan 3-5 km. yürüyerek gidiyorlar okula. Bu yolda çok çocuk kaza geçirdi... Şuradan tren yolu geçiyor, merkeze giden yol üzerinden. İlkokul yapılmadan önce çocuklar bu yoldan geçerken tren çarptı birkaç tanesine. Bir de kadına çarptı tren. Kaç kez başvurduk buraya bir geçit yapsınlar diye; ama ses çıkmadı.

...

Bütün Salihli'nin çöpü dibimizde. Tüm çöpü buraya atıyor belediye. Okul yapıldıktan sonra biraz öteye aldılar; ama yine de hayvanlar burada otluyor. Ben şahsen içmiyorum buradaki hayvanların sütünü, çöp kokuyor çünkü... Yazın sinek basıyor tüm mahalleyi, duramazsın sinekten ve kokudan. (Salihli)

Yoksulluğun mekansal boyutu başka açılardan da üzerinde durulması gereken bir konu. Mekansal ilişkilerin yoksullar arasındaki dayanışma ve ihtiyaç karşılama biçimleri açısından büyük önem taşıdıkları farklı bağlamlarda ortaya çıkabiliyor. Mesela, bazı kentlerde büyük satış mağazalarının açılmasıyla bakkalların kapanmaya başladığını söyleyenler, bunun tam olarak mümkün olamayacağını, çünkü büyük marketlerde fiyatların daha ucuz olmasına rağmen yoksulların veresiye alışveriş yapabildikleri bakkallara mahkum olduklarını söylüyorlardı. Bu alışverişin niteliği hakkında söylenenler ise, yoksulların nasıl yaşadıkları hakkında bir fikir verebilecek nitelikteydi (bkz. Kutu 6).

Mekansal dışlanmışlık yani kent hayatına kolayca girememek, yoksulluğu pekiştirici bir faktördür ve daha güvenceli ve görece yüksek ücretli işlere ulaşamamak anlamını taşımaktadır. Bu durum, etnik mahallelerde yalıtılmışlık şeklinde gözükmektedir. Bu mahalleler bir de ulaşım ve coğrafya açısından uzak iseler durum daha da vahimdir. Belediye hizmetlerinin ulaşmaması dışlanmışlığı daha da keskinleştirmektedir. Özellikle Salihli ve Mersin gibi belediyenin dost olarak algılanmadığı durumlarda dışlanmışlığın karşıtıya yol açması ekonomik fırsatların ortaya çıkmasını ve emek piyasasının işlemesini de sekteye uğratmaktadır.

Kutu 6:

25 kuruşluk salça, 50 kuruşluk sıvıyağ

Bizim burada mahalleli gündelik işler yapar. Günlük kazanır, günlük yer. Görüyorsunuz işte, şimdi kahvaltı zamanı, herkes gelir kahvaltı için ne gerekirse, salça, yağ, yumurta, ihtiyacı kadar alır. Akşama para bulursa yine gelir alır, bulamazsa aç durur.

...

Şimdi tabii, marketlerde fiyatlar daha ucuz. Ama buradaki insanlar gidip marketten 50 kuruşluk yağ alamaz ki! Veresiye de olmaz markette. Merkezde kapanan bakkallar var tabii marketler yüzünden; ama bizi pek etkilemedi bu marketler. (Samsun)

...

Burada esnafılık çok da matah bir iş değil. Büyük mağazalar, marketler küçük esnafı çok yıprattı. Bakkallar artık ekmekten başka bir şey satamıyor. Gerçi yoksul semtlerde veresiye hala çok yaygın, bu da oralarda bakkaları ayakta tutuyor. (Erzurum)

SONUÇ

Araştırma bulgularının işaret ettikleri sonuçları, aşağıdaki biçimde özetleyebiliriz. Özetteki noktaların, sosyal politika karar ve uygulamalarında yararlı olacağı görüşünderiz:

1. Önemli bulgulardan biri, yoksulluğun nedeninin işsizlikten çok yapılan işlerin niteliği oluşudur. Şehirde yaşadığı halde tarımda çalışanlar, dolaşarak iş yapan ve başkasının evinde çalışanların, medyan altı örnekleme örnekleme geneline göre çok yüksek çıkması, bu gözlemi destekler niteliktedir. Aynı şekilde, yoksulların formel sosyal güvenlik sistemi dışında kalmaları üzerinde durulması gereken bir noktadır. Buradan hareketle, yoksullukla mücadeleyi hedefleyen politikaların, ne olursa olsun istihdam yaratmaya değil, nitelikli, düzenli, güvencesi olan işler yaratmaya ve insanları bu işlerde çalışabilecek biçimde eğitmeye odaklanmalarının anlamlı olacağını söyleyebiliriz.

2. Yüzyüze görüşmelerle desteklenen, sosyal güvencesiz işçi çalıştırmaya yönelik güçlü bir eğiliminin varlığını gösteren bulguların, çalışma hayatının denetlenmesi konusunun önemine dikkat çektiğini ve bu konunun yoksullukla mücadele bağlamında da ele alınması gerektiğini gösterdiğini düşünüyoruz.

3. Samsun ve Lüleburgaz hariç, araştırma kapsamındaki kentlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyiyle çalışma geliri olmayan hanelerin kent örnekleme oranı arasında kısmi bir ters oranlı ilişki görülmüştür. Ancak, düzenli geliri olmayan hanelerin oranına göre yapılan bir sıralama, kentin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ve çalışanı olmayan hane oranına göre yapılan sıralamalarla örtüşmemektedir. Kent örnekleminin medyan gelir düzeyi de, İstanbul hariç, kentin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini yansıtmamakta ve daha gelişmiş kentlerde yoksulluğun daha büyük eşitsizliklerle birlikte yer alabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda, kent büyüklüğü veya kentin nüfus artış hızı da, açıklayıcı değişkenler olarak ortaya çıkmamaktadır.

4. Yukarıda değindiğimiz bulgular, kentlerde yapılan yüzyüze görüşmelerle desteklenerek, yoksulluğun etnik bir boyut taşıyabileceğine işaret etmekte ve burada

kentin geçmişte aldığı göçün niteliğinin ve kent nüfusunun yapısının da dikkate alınması gereken değişkenler olduğunu göstermektedir. Kentin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi görece olarak yüksek de olsa (Lüleburgaz, Salihli), kentte göçmen Kürt nüfus önemliyse (Mersin), kentin içinde ya da çevresinde Roman mahalleleri mevcutsa (Lüleburgaz), bu grupların yoksul olması ve bu yoksulluğun kentteki yoksulluğun niteliğini belirlemede önemli bir rol oynaması ihtimali kuvvetli görünmektedir.

5. Örneklem genelinde ve tek tek kentler düzeyinde çalışan geliri olmayan hanelerin oranıyla düzenli geliri olmayan hanelerin oranı arasındaki fark, yoksul haneler açısından transfer gelirlerinin önemli olduğunu göstermektedir. Ama önemli olan, kira ve topraktan gelen gelir veya yakınların düzenli desteği değil, kamu transferleri, özellikle emekli gelidir. Sosyal güvence kapsamında olup olmamak, bu açıdan da yoksul haneler için son derece önemlidir. Bu bağlamda ikinci boyut ise (emeklilik maaşı alan SSK ve çok daha az sayıda ES mensupları maktu ve tüm ülke için aynı olan bir aylık gelire sahip olduklarından onları hariçte tutarak) çalışanların aldıkları ücretten dolayı ortaya çıkan “çalışan yoksul” kategorisine yol açan olgudur. Örneklemdeki çalışanların ülke bütününe nazaran daha büyük bir oranı enformel olarak çalışmakta ve asgari ücretin altında gelir elde etmektedir. Ayrıca çalışanların önemli bir kısmı evinde veya başkalarının evinde ve sokakta dolaşarak çalışmakta, bu koşulların getirdiği belirsizlik ve süresiz çalışma koşulları altında gelir elde etme olanakları da kısıtlı kalmaktadır. Demek ki kayıtsız çalışanları formel statüye getirmek, işyerinin dışında çalışanları da belli bir örgütlenme çerçevesinde kapsayabilmek yoksulluğu giderici *kurumsal* önlemler olarak düşünülebilir.

6. Araştırma bulguları, kadınların çok büyük ölçüde çalışma hayatının dışında kaldıklarını göstermektedir. Bu da kentin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak, özellikle Konya, Erzurum ve Muş'ta, kültürel boyutuyla ele alınması gereken ciddi bir sosyal politika sorunu oluşturmaktadır. Kadınların çalışmasını sınırlandıran sadece ekonomik imkanlar ve iş yapma kapasitesi değildir: yetişkin erkeklerin çalışması beklenirken kadınlar için kültürel değişken gündeme gelmektedir. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi yoksul hanelerde kadın istihdamı düşük çıkmakta ve yoksulluk arttıkça oran düşmektedir. Basit bir önerme kadın istihdamının

yüksek olduğu hanelerde yoksulluğun azalacağı yönünde olabilir. Yoksul hanelerdeki kadın istihdam oranı, çok düşük olan Türkiye kent ortalamasına çekilebilse bağımlılık oranının düşeceğini ve bu hanelerin gelirlerinin artacağını hesaplayabiliriz. Bu çerçevede, kadın istihdamını mümkün kılan *yasal* tedbirlerin (işyerinde kreş türü) uygulanması önem kazanmaktadır. Bunun dışında da, çalışan kadınların genel olarak kadınlara özgü düzensiz işlerde, güvencesiz olarak çalıştıkları görülmüştür. Bu sorunun çözümü için, kadınlar için geleneksel olarak kadınlara uygun görülen işler dışında işler yaratılması, onların da, erkekler gibi, düzenli ve sosyal güvence kapsamında işlerde çalışabilmeleri için özel sosyal politika önlemleri alınması gerektiği açıktır.

7. Örneklem genelinde Yeşil Kart sahipliği çok yüksektir ve bu, Yeşil Kart dahil hiçbir sağlık güvencesine sahip olmayanların en yoksullardan çok biraz daha yüksek bir gelir grubunda yer aldıklarını gösterebilecek niteliktedir. Bu açıdan, ihtiyaç tespiti ile belirlenen prim ödemelerine dayanan bir sağlık sigortası uygulamasının yoksullar ve formel olarak çalışanlar dışındaki nüfusu gayet dışlayıcı bir nitelik taşıyabileceğini dikkate almak önemlidir.

8. Sahada yapılan yüzyüze görüşmelerde, Yeşil Kart sahipliğinin hem sağlık hizmetlerine hem de farklı sosyal yardımlara ulaşımında çok önemli bir rol oynadığını, bunun da sigortasız çalışmayı teşvik eden bir unsur olabileceğine işaret edilmiştir. Bu gözlem, yukarıdaki 7. noktada yapılan gözlem gibi, Genel Sağlık Sigortası uygulamasının ihtiyaç tespitiyle değil, sağlığı bir sosyal hak olarak gören gerçek bir genel sağlık sigortası anlayışıyla yapılmasının ne derece önemli olduğuna işaret eder niteliktedir.

9. Yüzyüze görüşmeler, en azından bazı kentlerde, aynı yardım uygulamasının sorunlarının görülmeye başladığını ortaya koymuştur. Ama Zile dışındaki bütün kentlerde sosyal yardım uygulamaları düzensiz, keyfi, şeffaf olmayan ölçütler temelinde yürütülmekte ve bir vatandaşlık hakkı olarak değil, sadece dul-yetim-yaşlı-sakat kategorilerini kapsayan geleneksel hakeden yoksul anlayışıyla yapılmaktadır. Yardımların hak sahibi bireyi değil, bazen aynı hanede dahi yaşamayan yakınların durumunu gözönüne alarak verilmesi ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu alandaki

karmaşayı ve onur kırıcı uygulamaları ortadan kaldırmak, Türkiye genelinde etkin ve insani bir sosyal yardım politikası oluşturmak üzere ciddi bir reform yapılması gerekli görülmektedir.

10. Konut ve altyapı sorunları, yoksulluğu ağırlaştırıcı unsurlar olarak gözükmektedir. Bu sorunlara çözüm aranırken, mahalle düzeyindeki ilişkilerin yoksulların günlük yaşamında önemli bir yer tuttuğunun göz ardı edilmemesi, yer değiştirmeyi içeren (kentsel dönüşüm gibi) politikalara çok dikkatle yaklaşılması önemli görünmektedir.

11. Toplumsal dışlanmayla ilintili olan mekansal dışlanma kavramı da bu bağlamda önem kazanmaktadır. Yoksul hanelerin aynı mahallede bulunmaları salt mekansal yakınlık dolayısıyla ortaya çıkan iş olanaklarını, yine aynı mahallede daha iyi durumda olanların mevcudiyeti çerçevesinde gündeme gelebilecek ilişkileri ve bu ilişkilerin sağlayacağı bilgi ve olanakları imkansız kılmaktadır. Dolayısıyla toplumsal dışlanmanın mekansal dışlanma ile pekiştiği durumlarda yoksulluk olgusunun daha güçlü bir şekilde gündeme geldiğini söyleyebiliriz. Özellikle yoksulluğun mekansal yoğunlaşması durumlarında, dışlanmanın üstesinden gelebilme ihtimali yerel yönetimlerin standart belediye hizmetlerini ne ölçüde yerine getirdiğine bağlı olarak değişmektedir. Belediyenin altyapı, yol ve taşıma hizmetlerini sağlaması yalıtılmış ve uzakta dahi olsa bir mahallenin kentin hakim ekonomik ortamına daha kolay entegre olmasını sağlayabilir. Özellikle tek bir ekonomik odağa sahip olan küçük kentlerde bu olgu daha belirgindir. İstanbul gibi bir çok merkezi olan bir yerleşimde cazibe merkezleri de çok sayıda olacak ve mekansal dışlanmışlık küçük kentlerde olduğu kadar büyük bir engel teşkil etmeyecektir. Bu bağlamda *belediyelerin ve genelde yerel yönetimin içerici işlevinin vurgulanması, yoksulluğa yönelik bir sosyal politika önlemi olarak görülebilir.*

TABLolar

Tablo 1 - 2000 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Örneklem Kentlerinin Nüfus Büyüklükleri ve Yıllık Nüfus Artış Oranları

	2000 Kent Nüfusu	Yıllık nüfus artış oranı – kent (binde)
Erzurum	361.235	39,89
Konya	742.690	45,00
Lüleburgaz	79.002	41,08
Mersin	537.842	24,16
Muş	67.927	43,37
Salihli	83.137	15,97
Samsun	363.180	17,72
Zile	52.640	13,28

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Tablo 2a – Hane Yapısı – Örneklem Geneli

	Yüzde										
	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Tek kişi yaşayanlar	2,8	2,3	1,0	0,5	1,2	2,0	4,0	4,1	9,5	..	2,4
Karı-koca	7,9	8,2	7,5	3,9	4,7	7,6	14,3	14,0	18,3	2,4	8,1
Karı-koca ve çocuklar	63,1	63,2	70,5	70,2	62,0	66,8	52,4	54,5	55,6	62,9	63,2
Karı-koca ve çocuklar ve büyükler	9,4	13,9	13,0	13,2	18,8	12,4	14,3	13,2	7,1	16,9	12,9
Akrabalarıyla birlikte yaşayan çocuklu ya da çocuksuz çiftler	9,3	5,0	3,5	5,8	4,8	1,2	5,6	5,7	5,6	12,1	5,9
Ebeveynlerden biri ve çocuk(lar)	5,3	4,8	2,0	5,4	5,5	6,4	7,1	5,8	1,6	4,0	4,9
Büyükanne-büyükbaba ve torun	..	0,6	0,5	..	0,8	1,6	0,8	0,8	0,5
Diğer	2,3	1,8	2,0	1,0	2,4	2,0	2,4	2,5	1,6	0,8	1,9
	100,1	99,7	100,0	100,0	100,2	100,0	100,1	99,8	100,1	99,9	99,8
Ortalama hane büyüklüğü	4,41	4,76	4,64	5,56	5,31	4,12	4,09	3,61	3,65	6,59	4,68
Ortalama yaş (hanede)	28,65	26,22	28,68	25,82	27,27	31,41	33,33	37,55	39,45	22,62	26,75
Hane sayısı	393	1407	200	205	255	250	126	121	126	124	1800

Tablo 2b – Hane Yapısı – Medyan Altı Örneklem

	Yüzde										
	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Tek kişi yaşayanlar	5,3	3,8	2,0	0,9	2,3	3,7	5,2	7,4	16,4	..	4,1
Karı-koca	9,6	10,1	9,0	5,6	4,5	9,7	10,0	13,2	14,9	3,0	10,0
Karı-koca ve çocuklar	67,5	63,1	74,0	72,0	62,4	69,4	60,0	58,8	55,2	68,7	64,0
Karı-koca ve çocuklar ve büyükler	5,3	9,7	5,0	10,3	13,5	5,2	10,0	7,4	4,5	7,5	8,8
Akrabalarıyla birlikte yaşayan çocuklu ya da çocuksuz çiftler	4,8	3,9	1,0	3,7	4,6	0,7	2,8	5,9	6,0	13,5	4,1
Ebeveynlerden biri ve çocuk(lar)	7,2	6,1	4,0	7,5	6,8	6,7	7,1	4,4	..	6,0	6,3
Büyükanne-büyükbaba ve torun	..	0,9	1,0	..	1,5	2,2	1,5	1,5	0,7
Diğer	0,5	1,6	4,0	..	4,5	2,2	4,3	2,9	1,5	..	1,4
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ortalama hane büyüklüğü	3,99	4,6	4,16	5,45	5,31	3,78	3,83	3,53	3,55	6,24	4,45
Hane sayısı	209	800	100	107	133	134	70	68	67	67	1009

Tablo 3 – Haneye Bir Ayda Giren Toplam Para – Örneklem Geneli

	İstanbul	İstanbul dışı-genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. 250 YTL'den az	2,3	9,0	2,0	8,3	13,7	3,2	19,8	8,3	15,9	5,6	7,5
2. 250-499 YTL	10,4	29,1	20,0	32,2	26,7	19,6	43,7	38,8	37,3	29,8	25,0
3. 500-999 YTL	44,8	41,1	53,0	41,5	35,3	52,4	28,6	37,2	31,0	37,1	41,9
4. 1000-1499 YTL	22,6	12,7	18,0	11,7	14,5	14,4	7,1	10,7	10,3	9,7	14,9
5. 1500-1999 YTL	10,4	3,7	4,5	3,4	3,5	6,4	0,8	1,7	3,2	4,0	5,2
6. 2000 YTL ve üstü	7,1	1,1	1,0	1,5	1,6	1,6	-	1,7	0,8	-	2,4
7. Belli olmuyor, değişiyor	0,5	0,9	-	0,5	0,8	0,4	-	0,8	1,6	4,8	0,8
8. Bilmiyor	0,8	0,3	-	-	0,8	0,4	-	-	-	0,8	0,4
9. Hiç	1,0	2,0	1,5	1,0	3,1	1,6	-	0,8	-	8,1	1,8
Toplam	99,9	99,9	100,0	100,1	100,0	100,0	100,0	100,1	100,0	99,9	99,9
Hane geliri (medyan)	800	500	622,5	500	500	600	410	500	450	500	600
Kişi başına hane geliri (medyan)	200	129	151	112	112	167	100	150	150	81	143
N	393	1407	200	205	255	250	126	121	126	124	1800

Tablo 4a – Ailenin Gelir Tipi – Örneklem Geneli

	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Çalışan geliri yok	16,7	23,7	17,0	21,4	22,4	23,2	16,7	29,7	40,5	28,2	22,3
Düzenli geliri yok	2,5	6,6	4,0	11,7	7,1	3,2	2,4	5,0	3,2	16,9	5,7
Sadece kendi emekli geliri	9,7	8,3	8,5	3,9	5,1	8,4	8,7	13,2	20,6	4,0	8,6
Sadece başkasından emekli geliri (anne,baba,eş)	0,8	2,3	..	0,5	3,9	3,2	1,6	3,3	4,8	1,6	2,0
Sadece yaşlılık, gazilik, engellilik, işsizlik maaşı	1,0	2,4	..	2,0	2,4	2,0	3,2	3,3	5,6	3,2	2,1
Sadece kira ya da toprak geliri	0,3	0,4	..	0,5	0,4	1,7	1,6	0,8	0,4
Sadece yakınlarından düzenli transfer	1,3	0,8	..	1,0	0,8	2,4	..	0,8	0,8	..	0,9
Kamu transfer gelirinin yanı sıra çalışma dışında başka bir gelir	0,3	1,8	3,0	1,0	0,8	3,6	0,8	2,5	2,4	..	1,5
Çalışma ve kamu transfer geliri dışında başka bir gelir	0,8	1,1	1,5	1,0	2,0	0,4	1,6	1,6	1,0
Çalışan geliri olan haneler	83,3	76,1	83,0	78,6	77,6	76,8	83,3	70,3	59,5	71,8	77,7
Sadece çalışan geliri olan	62,8	57,7	64,5	62,0	59,2	54,0	67,5	45,5	47,6	56,5	58,8
Çalışan gelirinin yanısıra başka gelirleri olan	20,5	18,5	18,5	16,6	18,4	22,8	15,8	24,8	11,9	15,3	18,9
Toplam	100,0	99,9	100,0	100,2	100,1	100,0	100,0	100,1	100,1	99,9	99,9
n	393	1407	200	205	255	250	126	121	126	124	1800

Tablo 4b – Ailenin Gelir Tipi – Medyan Altı Örneklem

	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Çalışan geliri yok	25,5	33,7	25,0	30,8	33,1	32,8	12,8	29,4	47,8	43,9	31,9
Düzenli geliri yok	4,3	11,4	8,0	21,5	12,8	6,0	4,3	8,8	6,0	31,3	9,9
Sadece kendi emekli geliri	13,9	9,7	13,0	2,8	3,8	10,4	2,9	5,9	14,9	1,5	10,6
Sadece başkasından emekli geliri (anne,baba,eş)	1,4	4,0	..	0,9	7,5	6,0	3,5
Sadece yaşlılık, gazilik, engellilik, işsizlik maaşı	1,9	4,2	..	2,8	4,5	3,7	5,7	5,9	10,4	6,0	3,7
Sadece kira ya da toprak geliri	0,5	0,9	..	0,9	0,8	2,9	3,0	1,5	0,8
Sadece yakınlarından düzenli transfer	2,4	1,4	..	1,9	1,5	4,5	1,6
Kamu transfer gelirinin yanı sıra çalışma dışında başka bir gelir	..	0,6	1,0	1,5	0,5
Çalışma ve kamu transfer geliri dışında başka bir gelir	1,0	1,5	3,0	..	2,3	0,7	3,0	1,5	1,4
Çalışan geliri olan haneler	74,5	66,4	75,0	69,2	66,9	67,2	87,2	70,6	52,2	56,1	68,1
Sadece çalışan geliri olan	66,5	60,4	71,0	66,4	57,9	59,0	82,9	60,3	52,2	50,7	61,7
Çalışan gelirinin yanı sıra başka gelirleri olan	8,0	6,0	4,0	2,8	9,0	8,2	4,3	10,3	0,0	5,4	6,4
Toplam	100,0	100,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9	99,9
n	209	800	100	107	133	134	70	68	67	67	1009

Tablo 5a - Kamu Transfer Gelirlerinden Yararlanma Durumu - Örneklem Geneli

	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Kamu transfer geliri yok	75,3	74,3	76,0	83,8	77,2	68,0	77,0	65,3	56,3	85,6	74,5
Kamu transfer geliri olan haneler	24,7	25,7	24,0	16,2	22,8	32,0	23,0	34,7	43,7	14,4	25,5
Kendisinin emeklilik geliri	10,0	10,1	11,5	4,9	5,9	12,0	9,5	15,7	23,0	4,0	10,1
Başkasından emekli geliri (eş, anne, baba)	0,8	2,3	..	0,5	3,9	3,2	1,6	3,3	4,8	1,6	2,0
Yaşlılık, gazilik, engellilik, işsizlik maaşı	1,0	2,4	..	2,0	2,4	2,0	3,2	3,3	5,6	3,2	2,1
Emekli geliri ve çalışan geliri olan	12,9	10,9	12,5	8,8	10,6	14,8	8,7	12,4	10,3	5,6	11,3
Toplam	100,0	99,9	100,0	100,2	100,1	100,0	100,0	100,1	100,1	99,9	99,9
n	393	1407	200	205	255	250	126	121	126	124	1800

Tablo 5b - Kamu Transfer Gelirlerinden Yararlanma Durumu – Medyan Altı Örneklem

	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Kamu transfer geliri yok	80,9	79,5	84,0	93,5	79,7	75,4	91,4	88,2	74,7	92,5	79,8
Kamu transfer geliri olan haneler	19,1	20,5	16,0	6,5	20,3	24,6	8,6	11,8	25,3	7,5	20,2
Kendisinin emeklilik geliri	13,9	10,3	14,0	2,8	3,8	11,9	2,9	5,9	14,9	1,5	11,1
Başkasından emekli geliri (eş, anne, baba)	1,4	4,1	..	0,9	7,5	6,0	3,5
Yaşlılık, gazilik, engellilik, işsizlik maaşı	1,9	4,2	..	2,8	4,5	3,7	5,7	5,9	10,4	6,0	3,7
Emekli geliri ve çalışan geliri olan	1,9	1,9	2,0	..	4,5	3,0	1,9
Toplam	100,0	99,9	100,0	100,2	100,1	100,0	100,0	100,1	100,1	99,9	99,9
n	393	1407	200	205	255	250	126	121	126	124	1800

Tablo 6 – 50 Yaş Üzeri ve 65 Yaş Üzeri Emekli Maaşı Alanlar (65 Yaş Maaşı Dahil) – Örneklem Geneli

	İstanbul	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Emekli										
50 yaş üstü	32,6	35,2	15,8	15,8	35,4	21,6	24,2	31,0	11,6	26,0
65 yaş üstü	36,4	33,3	11,8	19,8	40,0	35,1	24,6	30,4	11,5	27,8
Emekli + çalışan										
50 yaş üstü	4,1	..	1,8	4,2	2,5	2,1	3,3	1,7	1,4	2,6
65 yaş üstü	1,5	3,7	1,8	1,1
Emekli + iş arayan										
50 yaş üstü	0,5	..	2,6	1,1	0,6	1,4	0,7
65 yaş maaşı alan*	15,2	7,1	26,5	16,0	10,0	16,2	15,8	10,9	30,8	15,5
Emekli değil										
50 yaş üstü	58,3	62,4	71,9	72,1	58,4	70,1	65,0	62,9	73,9	65,1
65 yaş üstü	47,0	59,5	61,8	60,5	50,0	48,6	57,9	58,7	57,7	55,6

* 2022 sayılı kanun uyarınca yaşlılık maaşı 65 yaşını doldurmuş, geliri ve sosyal güvencesi olmayan kişilere verilmektedir.

Tablo 7 – Hanelerin Çalışan ve İş Arayan Sayılarına Göre Dağılımı – Örneklem Geneli

	İstanbul		İstanbul dışı- genel		Genel	
	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan
1. Yok	15,5	86,3	23,69	76,96	21,9	79
2. Bir kişi	57,8	12	58,31	17,88	58,2	16,6
3. İki kişi	17,3	1,8	14,10	3,46	14,8	3,1
4. Üç ve daha fazla kişi	9,5	0	3,74	1,66	5	1,3
<i>Ortalama</i>	<i>1,2</i>	<i>0,2</i>	<i>1</i>	<i>0,3</i>	<i>1</i>	<i>0,3</i>

	Konya		Mersin		Erzurum		Samsun		Luleburgaz		Salihli		Zile		Mus	
	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan	Çalışan	İş arayan
1. Yok	16,5	85	22	68,8	23,5	72,2	22,8	80,4	16,7	82,5	28,9	80,2	40,5	87,3	25	61,3
2. Bir kişi	68	13,5	49,8	23,9	61,2	20,4	60,4	14,8	58,7	13,5	55,4	18,2	46	10,3	62,1	28,2
3. İki kişi	12	1,5	21	5,4	11,8	4,3	13,2	3,6	20,6	2,4	12,4	1,7	11,9	0,8	10,5	7,3
4. Üç ve daha fazla kişi	3,5	0	7,4	2	3,5	3,2	3,6	1,2	4	1,6	3,3	0	1,6	1,6	2,4	3,2
<i>Ortalama</i>	<i>1</i>	<i>0,2</i>	<i>1,2</i>	<i>0,4</i>	<i>1</i>	<i>0,4</i>	<i>1</i>	<i>0,3</i>	<i>1,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0,9</i>	<i>0,2</i>	<i>0,8</i>	<i>0,2</i>	<i>0,91</i>	<i>0,54</i>

Tablo 8a – İstihdam Oranları (15-64 yaş) – Örneklem Geneli

	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Kadin İstihdam oranı	16,43	7,49	3,05	7,34	2,55	11,23	20,61	12,06	8,78	2,01	9,41
Genel istihdam oranı	42,64	32,34	34,05	31,90	29,33	33,47	40,83	36,89	29,49	24,22	34,53

Tablo 8b – İstihdam Oranları (15-64 yaş) – Medyan Altı Örneklem

	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
Kadin İstihdam oranı	7,09	5,99	2,27	6,33	1,53	6,47	22,47	8,45	8,45	1,03	6,00
Genel istihdam oranı	33,95	28,14	31,08	28,13	23,79	30,25	41,11	38,66	28,19	19,07	29,01

Tablo 9a – Çalışanların Yaptıkları İşler – Kişilerde – Genel Örneklem

- Yüzde -

	İstanbul	İstanbul dışı-genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
1. Kamuda memur	1,4	3,6	4,3	2,5	5,7	1,6	1,4	2,8	7,4	3,5	3,0
2. Kamuda işçi	0,8	4,2	3,9	1,7	6,9	7,8	1,4	-	3,2	4,4	3,3
3. Belediyede memur	0,8	0,3	-	-	1,2	0,4	-	-	-	-	0,4
4. Belediyede işçi	1,6	3,8	6,3	1,7	5,7	4,9	0,7	0,9	3,2	4,4	3,2
5. Özel sektörde büro elemanı	5,5	2,5	2,4	1,7	2,8	3,7	2,1	3,7	1,1	1,8	3,3
6. Özel sektörde işçi	70,3	42,1	50,7	44,3	37,4	46,7	34,0	45,9	29,8	37,2	49,4
7. Kendi dükkanında esnaf	3,1	5,3	6,3	5,1	4,1	7,8	-	2,8	6,4	9,7	4,7
8. Dolaşarak satış yapan esnaf	1,8	5,6	4,8	6,3	6,9	5,7	5,7	7,3	3,2	1,8	4,6
9. Kendi dükkanında zanaatkâr	2,0	3,6	5,8	3,0	4,1	2,5	2,1	6,4	4,3	1,8	3,2
10. Dolaşarak iş yapan zanaatkâr	5,9	7,8	5,8	11,0	7,7	8,2	5,7	8,3	8,5	6,2	7,3
11. Dolaşarak iş yapan, vasıflı olmayan	3,5	11,7	7,2	9,7	13,0	6,6	27,7	5,5	8,5	21,2	9,6
12. Kendi evinde iş yapan	0,2	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	-	1,8	-	0,9	0,4
13. Başkasının evinde iş yapan	1,0	2,6	-	0,4	0,8	2,0	17,0	0,9	3,2	0,9	2,2
14. Çiftçi	-	1,1	0,5	0,8	2,4	-	1,4	1,8	2,1	-	0,8
15. Tarım işçisi	-	3,2	1,0	7,2	-	-	0,7	10,1	13,8	1,8	2,4
16. Ücretli aile işçisi	0,4	1,3	0,5	3,0	0,4	1,2	-	0,9	5,3	0,9	1,1
17. Ücretsiz aile işçisi	1,4	0,5	-	1,3	0,4	0,4	-	0,9	-	-	0,7
18. Mevsimlik tarım işçisi	-	0,3	-	-	-	-	-	-	-	3,5	0,2
Toplam	99,7	99,8	100,0	100,1	99,9	99,9	99,9	100,0	100,0	100,0	99,8
n	489	1391	207	237	246	244	141	109	94	113	1880

Tablo 9b – Çalışanların Yaptıkları İşler – Kişilerde – Medyan Altı Örneklem

	- Yüzde -										
	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	Genel
1. Kamuda memur	..	0,5	1,0	..	2,6	0,4
2. Kamuda işçi	1,2	2,6	1,3	1,1	4,1	5,1	1,3	2,3
3. Belediyede memur	..	0,1	1,0	0,1
4. Belediyede işçi	1,8	1,8	2,6	1,1	..	2,0	1,3	2,3	1,8
5. Özel sektörde büro elemanı	1,2	0,9	3,8	1,1	..	2,0	..	1,7	1,0
6. Özel sektörde işçi	71,3	38,4	56,4	40,0	36,7	54,1	17,1	59,3	28,6	40,9	45,3
7. Kendi dükkanında esnaf	1,8	3,7	9,0	3,2	1,0	2,0	..	1,7	4,8	11,4	3,3
8. Dolaşarak satış yapan esnaf	3,6	8,4	5,1	13,7	12,2	10,2	3,9	6,8	4,8	4,5	7,4
9. Kendi dükkanında zanaatkâr	2,4	2,4	3,8	3,2	..	1,0	1,3	3,4	2,4	..	2,4
10. Dolaşarak iş yapan zanaatkâr	7,2	7,2	5,1	7,4	9,2	9,2	5,3	6,8	7,1	6,8	7,2
11. Dolaşarak iş yapan, vasıflı olmayan	7,2	19,5	7,7	16,8	29,6	9,2	40,8	1,7	7,1	27,3	16,9
12. Kendi evinde iş yapan	0,6	1,0	..	1,1	..	1,0	..	3,4	..	2,3	0,9
13. Başkasının evinde iş yapan	1,2	5,0	..	1,1	2,0	3,1	23,5	1,7	7,1	2,3	4,2
14. Çiftçi	..	1,9	1,3	2,1	4,1	1,7	4,8	..	1,5
15. Tarım işçisi	..	5,3	2,6	7,4	10,2	26,2	2,3	4,2
16. Ücretli aile işçisi	..	1,0	1,3	1,7	7,1	..	0,8
17. Ücretsiz aile işçisi	0,6	0,3	..	1,1	0,4
18. Mevsimlik tarım işçisi
Toplam	100,0	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	167	625	78	95	98	98	76	59	42	44	792

Tablo 10 – Çalışanların İşyerinin Türü – kişilerde – Örneklem Geneli

	İstanbul	İstanbul dışı - genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. Fabrika	17,0	5,1	4,3	3,0	2,0	3,3	14,9	12,8	5,3	1,8	8,2
2. Atölye – Tamirhane	32,9	16,4	31,9	21,9	12,2	13,5	7,8	19,3	8,5	6,2	20,7
3. Satış noktası (Mağaza, market, benzinci, pastane, bakkal, kasap) (Lokanta, ilaç deposu)	14,1	20,9	19,3	22,8	20,7	25,0	9,2	13,8	24,5	29,2	19,1
4. Hizmet noktası (Berber, Kuru temizlemeci, hastane, okul, dersane) (Belediyenin büro dışı, hapisane)	11,7	14,4	14,0	7,6	22,0	21,3	4,3	8,3	11,7	18,6	13,7
5. Büro (Devlet dairesi, belediye büro, noter, büyük şirket büro) (Şirketlerin, fabrikaların muhasebe servislerinde çalışanlar)	5,9	4,1	3,9	3,8	4,9	5,7	0,7	3,7	6,4	2,7	4,6
6. Kendi evi (kendi evinde el işi yapan, terzi yapın, çocuk bakan)	0,2	0,7	1,4	0,8	0,4	0,4	-	1,8	-	0,9	0,6
7. Başkasının evi (temizlik, yemek, ütü, çocuk bakıcılığı, hasta bakıcılığı)	1,0	2,8	-	0,8	0,8	2,0	17,0	0,9	3,2	0,9	2,3
8. Tarla, bağ, bahçe	-	5,4	2,4	8,4	4,1	-	2,1	12,8	18,1	5,3	4,0
9. Sokak (işportacı, pazarcı, ayakkabı boyacısı, hurda toplayıcı, milli piyangocu, mısırcı, hamal, baca temizleyici vs.)	3,9	12,5	5,8	14,3	13,8	9,4	31,9	11,9	4,3	8,8	10,3
10. Değişen sabit yerler (inşaat ustası, inşaat işçisi, sıvacı, boya badanacı, seyyar elektrikçi, seyyar tesisatçı)	6,7	11,7	10,6	12,2	11,4	11,5	8,5	9,2	17,0	15,0	10,4
11. Sabit olmayıp araçta çalışanlar (şoför, taksi şoförü, trende, vapurda çalışanlar, otobüs şoförü)	5,7	5,7	6,3	4,2	7,7	7,0	3,5	5,5	1,1	8,0	5,7
12. Diğer (İşyeri türü belli olmayan)	0,8	0,4	-	-	-	0,8	-	-	-	2,7	0,5
Toplam	99,9	100,0	99,9	99,8	100,0	99,9	99,9	100,1	100,0	100,0	100,0
N	489		207	237	246	244	141	109	94	113	1880

Tablo 11a – Çalışanların Bağlı Oldukları Sosyal Güvelik Kurumu – Kişilerde – Örneklem Genel

	İstanbul	İstanbul dışı-genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. SSK	50,3	34,2	43,5	29,1	31,7	49,6	27,7	31,2	24,5	19,5	38,4
2. Bağ-Kur	4,1	5,9	8,7	5,5	3,3	7,0	3,5	7,3	9,6	2,7	5,4
3. Emekli Sandığı	1,6	3,2	4,3	1,3	5,3	1,6	1,4	0,9	8,5	3,5	2,8
4. Yok	44,0	56,7	43,0	64,1	59,8	41,8	67,4	60,6	57,4	74,3	53,4
0. Bilmiyor, fikri yok	-	0,1	0,5	-	-	-	-	-	-	-	0,1
Toplam	100,0	100,1	100,0	100,0	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,1
N	489	1391	207	237	246	244	141	109	94	113	1880

Tablo 11b – Çalışanların Bağlı Oldukları Sosyal Güvelik Kurumu – Kişilerde – Medyan Altı Örneklem

	İstanbul	İstanbul dışı-genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz az	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. SSK	47,9	25,6	47,4	22,1	17,3	51,0	15,8	30,5	16,7	6,8	30,3
2. Bağ-Kur	3,6	4,1	6,4	4,2	1,0	3,1	..	5,1	11,9	2,3	4,0
3. Emekli Sandığı	0,6	0,5	1,0	..	1,3	..	4,8	..	0,5
4. Yok	47,9	69,8	46,2	73,7	80,6	45,9	82,9	64,4	66,7	90,9	65,2
0. Bilmiyor, fikri yok
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	167	625	78	95	98	98	76	59	42	44	792

Tablo 12a – Yeşil Kart Sahipliği (Hanelerde ve Kişilerde) – Örneklem Genel

	İstanbul	İstanbul dışı-genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. En az bir Yeşil Kartlı olan hane oranı	9,2	32,7	12,0	41,5	46,3	16,8	46,8	23,1	20,6	62,9	27,6
2. Hiç Yeşil Kartlı olmayan hane oranı	90,8	67,3	88,0	58,5	53,7	83,2	53,2	76,9	79,4	37,1	72,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
YK dahil hiçbir sosyal güvencesi olmayan hane oranı	11,2	10,7	10,5	9,8	7,5	12,8	11,1	10,7	17,5	8,1	10,8
Toplam hane sayısı	393	1407	200	205	255	250	126	121	126	124	1800
Yeşil Kartlı kişi sayısı	115	1959	67	443	562	122	193	83	73	416	2074
Yeşil Kartlı kişi oranı	6,6	29,3	7,2	38,8	41,5	11,8	37,5	19,0	15,9	50,9	24,6
Toplam kişi sayısı	1735	6682	928	1140	1354	1031	515	437	460	817	8417

Tablo 12b – Yeşil Kart Sahipliği (Hanelerde ve Kişilerde) – Medyan Altı Örneklem

	İstanbul	İstanbul dışı-genel	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. En az bir Yeşil Kartlı olan hane oranı	13,9	46,2	15,0	59,8	64,7	26,1	64,3	30,9	35,8	77,6	39,5
2. Hiç Yeşil Kartlı olmayan hane oranı	86,1	53,8	85,0	40,2	35,3	73,9	35,7	69,1	64,2	22,4	60,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
YK dahil hiçbir sosyal güvencesi olmayan hane oranı	16,3	14,5	17,0	11,2	11,3	14,9	15,7	16,2	22,4	11,9	14,9
Toplam hane sayısı	209	800	100	107	133	134	70	68	67	67	1009
Yeşil Kartlı kişi sayısı	93	1598	34	338	431	106	143	69	65	283	1691
Yeşil Kartlı kişi oranı	11,2	43,6	8,2	58,0	61,0	20,9	53,4	28,8	27,3	67,7	37,6
Toplam kişi sayısı	834	3658	416	583	706	507	268	240	238	418	4492

Tablo 13 - Çeşitli değişkenlere göre kent değerlerinin örneklem genel ortalamasının üzerinde (+) veya altında (-) olması

	İstanbul	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş
Ortalama hane büyüklüğü ⁽¹⁾	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)
Tek kişi yaşayanlar ⁽¹⁾	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)
Karı-koca ve çocuklar ⁽¹⁾	(-)	(+)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)
Hane geliri (medyan) ⁽²⁾	(+)	(+)	(-)	(-)	aynı	(-)	(-)	(-)	(-)
Çalışan geliri yok ⁽³⁾	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)
Kamu transfer geliri yok ⁽⁴⁾	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)
Ortalama hane yaşı ⁽¹⁾	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)	(+)	(-)
İstihdam oranı ⁽⁵⁾	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)
Kadın istihdam oranı ⁽⁵⁾	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	(-)
Özel sektörde işçi olanların oranı ⁽⁶⁾	(+)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)
Dolaşarak çalışanların oranı ⁽⁶⁾	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)
Tarımda çalışanların oranı ⁽⁶⁾	(-)	(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)	(+)	(+)
SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı olmayan kişi oranı ⁽⁷⁾	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(+)
En az bir Yeşil Kartlı olan hanelerin oranı ⁽⁸⁾	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)

(1) Bkz. Tablo 2

(2) Bkz. Tablo 3

(3) Bkz. Tablo 4a

(4) Bkz. Tablo 5a

(5) Bkz. Tablo 8

(6) Bkz. Tablo 9a. Dolaşarak çalışanların oranı bu tablonun 8. ve 11. satırları toplanarak hesaplanmıştır. Tarımda çalışanların oranı ise bu tablonun 14., 14. ve 18. satırları toplanarak hesaplanmıştır.

(7) Bkz. Tablo 11a

(8) Bkz. Tablo 12a

Tablo 14 – Örnekleme Kentlerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine, Çalışan Geliri Olmayan Hane Oranına ve Düzenli Geliri Olmayan Hane Oranına Göre Sıralanışı

	Örnekleme Kentlerinin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Sıralaması*	Çalışan Geliri Olmayan Hane Oranına Göre Sıralama**	Düzenli Geliri Olmayan Hane Oranına Göre Sıralama**
Konya	1	2	4
Mersin	2	3	7
Samsun	3	5	2
Lüleburgaz	4	1	1
Erzurum	5	4	6
Salihli	6	7	5
Zile	7	8	3
Muş	8	6	8

* DPT (2003) *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*. <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/seg/ilce2003.html>. Erişim tarihi: 08.02.2008

** En azdan en çoğa doğru sıralanmıştır.

Tablo 15a – Oturulan Kente Nereden Gelindiği – Geline Yerin Bölgesine Göre – Örneklem Genel

	İstanbul	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. İstanbul	-	1,0	0,5	0,8	1,6	2,4	-	2,4	2,4	1,0
2. Batı Marmara	2,0	-	-	-	-	11,1	-	-	0,8	1,3
3. Ege	0,5	0,5	1,0	0,8	-	0,8	64,5	1,6	-	4,9
4. Doğu Marmara	3,8	0,5	0,5	1,6	0,4	-	-	-	-	1,2
5. Batı Anadolu	2,0	59,5	0,5	0,8	1,6	-	-	0,8	-	7,5
6. Akdeniz	2,3	1,0	14,1	-	-	-	-	0,8	4,0	2,6
7. Orta Anadolu	10,9	2,0	4,4	0,4	1,2	0,8	-	7,1	-	3,9
8. Batı Karadeniz	18,8	-	0,5	0,4	36,8	3,2	0,8	21,4	-	11,1
9. Doğu Karadeniz	11,5	-	-	-	11,2	-	-	-	0,8	4,1
10. Kuzeydoğu Anadolu	11,7	2,5	0,5	63,1	-	4,8	-	-	-	12,2
11. Ortadoğu Anadolu	8,1	3,5	21,0	0,4	-	2,4	4,1	-	50,0	8,5
12. Güneydoğu Anadolu	5,3	1,0	43,9	-	-	0,8	0,8	-	12,1	7,2
13. Yurt dışı	1,5	-	-	-	-	-	0,8	-	-	0,4
14. Hep buldukları kentte	21,4	28,5	13,2	31,8	47,2	72,2	28,9	63,5	29,8	33,9

Tablo 15b – Oturulan Kente Nereden Gelindiği – Geline Yerin Bölgesine Göre – Medyan Altı Örneklem

	İstanbul	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. İstanbul	-	2,0	0,7	1,3	2,2	2,1	-	2,2	2,7	1,4
2. Batı Marmara	1,4	-	-	-	-	7,4	-	-	-	0,9
3. Ege	0,7	-	1,5	0,6	-	1,1	62,2	2,2	-	5,7
4. Doğu Marmara	3,5	1,0	-	0,6	-	-	-	-	-	0,7
5. Batı Anadolu	1,4	67,3	0,7	1,3	0,7	-	-	-	-	7,1
6. Akdeniz	2,1	2,0	11,8	-	-	-	-	1,1	2,7	2,4
7. Orta Anadolu	9,2	-	2,9	0,6	1,5	1,1	-	5,4	-	2,6
8. Batı Karadeniz	15,5	-	0,7	-	41,0	3,2	-	23,9	-	10,2
9. Doğu Karadeniz	11,3	-	-	-	10,4	-	-	-	-	3,0
10. Kuzeydoğu Anadolu	14,1	2,0	0,7	64,7	-	3,2	-	-	-	12,6
11. Ortadoğu Anadolu	12,0	5,1	19,1	0,6	-	-	2,4	-	56,0	9,2
12. Güneydoğu Anadolu	5,6	-	48,5	-	-	1,1	1,2	-	14,7	8,6
13. Yurt dışı	0,7	-	-	-	-	-	-	-	-	0,1
14. Hep buldukları kentte	22,5	20,4	13,2	30,1	44,0	78,7	34,1	63,0	14,24	35,1

Tablo 16 – Oturulan Kente Nereden Gelindiği – Geline Yerleşim Biriminin Niteliğine Göre – Örneklem Geneli

	İstanbul	Konya	Mersin	Erzurum	Samsun	Lüleburgaz	Salihli	Zile	Muş	- Yüzde - Genel
1. Köy	44,5	42,0	31,7	57,3	25,6	18,3	52,1	22,2	57,3	39,9
2. İlçe	19,3	24,5	41,0	7,1	21,6	2,4	14,9	6,3	8,1	17,8
3. İl Merkezi	13,2	5,0	14,1	3,9	5,6	5,6	3,3	5,6	4,8	7,7
0. Cevap yok	-	-	-	-	-	1,6	-	2,4	-	0,3
Toplam	99,9	100,0	100,0	100,1	100,0	100,1	100,0	100,0	100,0	100,0
n	393	200	205	255	250	126	121	126	124	1800

REFERANSLAR

EUROSTAT, “At-risk-of-poverty rate after social transfers, by householdtype (%)”, Database on Population and Social Conditions, (2007). Erişim: 06.02.2008

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=REF_SD_SC&root=REF_SD_SC/sd_sc/sd_sc_pov/tsdsc240

IFPRI, Impact Evaluation of the Conditional Cash Transfer Program in Turkey: Final Report, *Basılmamış Rapor*, (2007).

Dünya Bankası ve TÜİK, Türkiye Ortak Yoksulluk Değerlendirme Raporu, Rapor No:29619-TU, (2004).

TÜİK, *Aile Yapısı Araştırması 2006*. Ankara: TÜİK, (2006a).

TÜİK. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu, *İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı*, (2006b), Erişim: 08.02.2007,

http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?isgucu&report=isg_durum_web_2000_x.RDF&desformat=html&p_tur=1&p_kod=2&p_ngr1=1&p_c1=1&p_c2=2&p_yas=15&p_yas1=999&p_YIL1E=2006&ENVID=isgucuEnv.

TÜİK. İktisadi Faaliyet Koluna (14 Grup) Göre İstihdam Edilenler, *İşgücü İstatistikleri Veri Tabanı*, (2006c), Erişim: 08.02.2007,

http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?isgucu&report=ist_web_top_2000_x.RDF&desformat=html&p_tur=1&p_kod=2&p_ngr1=1&p_yas=15&p_yas1=999&p_x=kod_faaliyet_rev&p_x1=1&p_x2=2&p_x3=3&p_x4=4&p_x5=5&p_x6=6&p_x7=7&p_x8=8&p_x9=9&p_x10=10&p_x11=11&p_x12=12&p_x13=13&p_x14=14&p_YIL1E=2006&ENVID=isgucuEnv

TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2006 Yıllık Sonuçları, *Haber Bülteni*, Sayı 33, (2007), Erişim: 08.02.2007, www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=453.